

סיפוריהם של בני נוער עולים ממדינות חבר העמים: זהות והשתלבות

אביבה אבידן

כמדינת הגירה, נקלטו בישראל ב-15 השנים האחרונות בשני גלי עלייה גדולים כ-1.120 מליון עולים חדשים ממדינות חבר-העמים (לויך ושוהמי, 2003). עקב כך, נאלצה מערכת החינוך הישראלית להתמודד בבת אחת עם גל עצום של תלמידים-עולים עם קשיי שפה, מנטליות ותרבות אחרת ולבנות תכניות לימודים חדשות שיקלו עליהם להתמודד עם מערכת חינוך שונה לחלוטין מזו שהיו רגילים לה בארץ מולדתם. ההתמודדות עם קשיים מרובים אלה הולידה שני סוגי תגובות שונים של תלמידים – מצד אחד נטישה, יציאה לשולי החברה והידרדרות למסגרות פורעי חוק, ומצד שני נכונות גבוהה להתמודד עם הקשיים ולבחור במסגרות של "חינוך רוסי" לסוגיו (אפשטיין, 2000)

שאלת המחקר הנוכחי הייתה מהי זהותם האישית של בני-נוער עולים מחבר-העמים במערכת החינוך הישראלית של שנות האלפיים. המחקר שיוצג הוא מחקר איכותני-נרטיבי המבוסס על חקר מקרה מרובה. כלי המחקר הם שאלון פתוח שבדק אפיזודות משמעותיות בחיי המרואיינים וראיון שהוקלט ונותח בדרך של ניתוח הוליסטי וניתוח קטגוריאלי. המשתתפים היו שני בנים ושתי בנות בני 16, תלמידי בית ספר "מופת" בתל-אביב, הנמצאים בארץ 5 עד 7 שנים, בעלי רקע סוציו-אקונומי בינוני.

בסיפור חייהם של ארבעת המרואיינים נמצאו מרכיבים משותפים, שהם התמה המרכזית העוברת כחוט השני בנרטיב של כל אחד וייחודית לו. הניתוח ההוליסטי מציג את האירועים המשמעותיים בחייהם ואת דרכם הייחודית להתמודד עם הקשיים. הניתוח הקטגוריאלי העלה את חמש הקטגוריות הבאות: (1) מעברים, (2) שינויים סביבתיים – אקלים וחברה, (3) רכישת השפה העברית, (4) תחביב ועיסוק, (5) חיפוש אחר זהות אישית-חברתית.

על-פי ממצאי המחקר מסתמן פרופיל משותף של מתבגר-באשר-הוא, ללא קשר להיותו עולה חדש, המשקף תהליך של התבגרות שבסופו בני הנוער-העולה יכולים להסתכל באותם אירועים משמעותיים בחייהם, מנקודת מבט שונה. מה שמייחד את תוצאות המחקר הנוכחי הוא שמסתמן פרופיל נוסף, המאפיין בני-נוער עולה, ובו בולטת שאלת הזהות העצמית. כאן מתנהל מאבק בין תת-הזהות היהודית לבין תת-הזהות הישראלית והזהות עם ארץ המוצא. הדילמות והקשיים של מאבק זה מלווים בכעסים, בהסתגרות ובתחושות של דחייה מצד החברה הקולטת.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שיש חשיבות בפיתוח מסגרת ארגונית-חינוכית גמישה, שתוכל להעניק תחושת המשכיות בזהות האישית והחברתית של כל עולה ועולה. מסגרת כזו עשויה להגביר את הסיכוי ליצירת יחסים בין-קבוצתיים הדדיים ומאוזנים יותר בעתיד בחברה הישראלית הרב-תרבותית (עזר, 2004).

אפשטיין, א' (2000). אתגר המצוינות כמענה לקשיי ההיקלטות: יוצאי חבר המדינות במערכות החינוך הישראלית – חשיבה מחודשת בפרספקטיבה רב-תרבותית. בתוך: א' אפשטיין (עורך), *יהודי ברית המועצות במעבר*. ירושלים: מאגנס, כרך 19, 181-195.

לויך, ת' וא' שוהמי (2003). *מורה ותיק, תלמיד עולה, והמודל החסר*. הסתדרות המורים בישראל. עזר, ח' (2004). *רב תרבותיות בחברה ובבית הספר – היבטים חינוכיים ואורייניים*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

השפה בתמונות: על השימוש בתמונות כמטפורות חזותיות בפרסומות

אביבית אגם דאלי

מחקר זה בוחן פרסומות מן העיתונות הישראלית הכתובה כתוצר תרבותי חברתי. הפרסומות נבחנת כטקסט שבאמצעותו ניתן ללמוד על החברה, במקרה זה החברה הישראלית (Messaris, 1997). מטרת המחקר הייתה לבחון כיצד הפרסומות מעבירות מסרים ורבליים באמצעות שימוש בשפה חזותית.

בניתוח הפרסומות נעזרתי בשיטת הניתוח הסמיוטי על פי שיטתו של ברת (Barthes, 1986), שטען כי הפרסומות, כמו שדות ידע אחרים, מכילה מאגר של חומרים לסמיוולוגיה, ולכן היא ראויה לניתוח. למעשה, שיטת הניתוח הסמיוטי מתייחסת אל מכלול המאפיינים התרבותיים המופיעים בטקסט הנחקר, דהיינו הטקסט הוא מצע שעליו פרוסים מכלול מאפיינים תרבותיים שהופיעו בתקופה שהומצא הטקסט. לכן נבחר ז'אנר זה לניתוח.

כדי להיות קומוניקטיבית עבור נמעניה הפוטנציאליים פיתחה הפרסומות אסטרטגיה של הפיכת מטפורות לדימויים חזותיים. כך למשל בפרסומות של רשות הדואר הומחש מחיר נמוך באמצעות תצלום חבילות הדואר הצפות בים המלח – המקום הנמוך בעולם. מדריך דפי זהב "יסגור" את תל אביב (המתוארת בתצלום אווירי) באמצעות רוכסן.

שדות הידע שאליהם מתייחסת הפרסומות הם רבים ומתאימים להבנה של קהלי המונים. הפרסומות היא שפה מתה, רווית ייצוג, המתבססת על המופר והידוע, ובדרך כלל היא אינה מחדשת – היא מזכירה. כיוון שהפרסומות היא שפה שאין לה קיום משל עצמה, ללא ציטוט ולקיחת רעיונות משדות ידע אחרים של התרבות היא תהיה חסרת משמעות (Williamson, 2001). התקת משמעות היא טכניקה מקובלת בפרסומות. הפרסומות מצליחה להעביר תכנים ומסרים על ידי שימוש בטקסטים המוכרים לנמענה. אלו מוסבים באופן הקולע למטרת המפרסם ולצרכיו. מניתוח הפרסומות נמצא כי הציטוט החזותי שמשתמשים בו מפרסמים עובר טרנספורמציה על מנת להתאים עצמו למדיום, וכך האמירה שבפרסומות הופכת לזכירה בזכות התיאור הפלסטי שלה או בגללו. מטבעות לשון מקובלות מקבלות צורה חיצונית בעלת אופי סוריאליסטי.

Barthes, R. (1986). *Image, Music, Text* (trans. R. Howard). London: Basil Blackwell.

Messaris, P. (1997). *Visual Persuasion: The Role of Images in Advertising*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage.

Williamson, J. (2001). *Decoding advertising*. London & Boston: Marion Boyars.

מומיק: בין מוטל לאליק

אסתי אדיבי-שושן

מומיק הוא הגיבור המרכזי של נובלה בשם זה, שכתב דוד גרוסמן כפרק הראשון בספרו *עיין ערך אהבה* (1986), והיא הוצאה-לאור שנים מאוחר יותר כיצירה בפני עצמה בשם *מומיק* (2005). כפי שרומז לכך גרוסמן עצמו (2002), השם מומיק הוא צירוף אפשרי של שמותיהם של שני גיבורים ספרותיים מעולמות רחוקים ביותר זה מזה: האחד, מוטל בן פייסי החזן מספר בעל שם זה של שלום עליכם (1916), והאחר, אליק, גיבור הספר *במו ידיו: פרקי אליק* מאת משה שמיר (1950). גיבורים ספרותיים אלה מגלמים קטבים שונים בדיוקן היהודי-ישראלי במחצית הראשונה של המאה העשרים. מוטל בן פייסי החזן מייצג את העולם היהודי-הגלותי במזרח-אירופה בתחילת המאה העשרים, בעוד שאליק, אחיו של משה שמיר שנהרג במלחמת העצמאות, ש"נולד מהים", מגלם את דיוקנו המובהק של הצבר מאז קום המדינה ואילך.

בזמן ההווה של היצירה (שנת תשי"ט – 1959), מומיק הוא ילד ישראלי בן "תשע ורבע", צבר (?), המייצג את ההיטלטלות בין שני הקטבים המגולמים בשמו: מצד אחד, היהדות הגלותית, ומצד שני, הישראליות הצברית. ביטוי בולט להיטלטלות זו היא השפה של מומיק, השוזרת מילים וצירופים הן מהאידיש, שאותה הוא שומע מהוריו ומניצולי השואה האחרים המקיפים אותו, והן מהעברית-ישראלית, השפה השלטת שאותה הוא קולט מאמצעי-התקשורת ובבית-הספר. בהרצאתי אתאר ביטויים רבים נוספים להיטלטלות זו של מומיק בין הגלותי לישראלי: גופו של מומיק, יחסו לשואה, חקרנותו האינטלקטואליות, חבריו, כתיבתו, פעולותיו, המרחב שהוא שרוי בו ועוד.

מומיק, שנולד בארץ וגדל בחינוך הישראלי ההומוגני והתובעני, מסרב למעשה להיענות לתביעות הנוקשות של הצבריות, ונהפך בעל-כורחו לייצוג חוזר ונוסף של היהודי הגלותי. הסביבה האנושית המקיפה אותו חשה בסירוב זה ובתוצאתו המאיימת, אינה יכולה להכילו, ומנדה אותו מכל העולמות תוך שהיא מגלה אותו מביתו, ממשפחתו, מבית-ספרו וממקום מגוריו. נידוי זה ניכר בהחלטה המשותפת של המורה נטע (ששמה מבטא את ישראליותה המושרשת) ושל הוריו של מומיק, שהילד לא יישאר בסביבת הולדתו אלא יועבר ל"בית ספר מיוחד בנתניה", כפי שהדבר נכתב ב"שפה מכובסת" בתעודתו: "יעלה כיתה אבל לא בבית ספרנו".

אלמוג, ע' (1997). *הצבר – דיוקן*, תל-אביב: עם עובד.

גרוסמן, ד' (2002). ספרים שקראו אותי. בתוך: ר' קרטון-בלום (עורכת). *מאין נחלתי את שירי*:

סופרים ומשוררים מדברים על מקורות השראה. תל-אביב: ידיעות אחרונות, 33-46.

חבר, י' (2005). *מה שחייבים לשכוח – יידיש ביישוב החדש*. ירושלים: יד בן צבי.

”שיח האדון” בוועד הכיתה: סמכות ועיוורון

מיילי אפשטיין-ינאי

הרצאה זו ממשיכה את תחום החקירה שבו פתחתי לפני שנתיים, על יחסים בין-אישיים המגלמים בתוכם ”מלכוד תקשורתי” שאינו פתיר. בדקתי אז אי-הבנות חוזרות במקומות עבודה. כעת, ברצוני לבחון את אותו תחום חקירה, במרחב חברתי פחות פורמלי – ”ועד כיתה”. אנסה לתאר את התנהלות התקשורת הבין-אישית בעזרת שילוב של כלים רטוריים ודיסקורסיביים.

המתח בין מעשה הפרט לבין המרחב הארגוני שאליו הוא משתייך הוא תופעה מוכרת. לרוב, מתח זה מאפשר לעבוד למען מטרות משותפות ולהמשיך לקיים את המערכת הארגונית הלא-פורמלית. מערכת זו היא עדינה וחמקמקה באופייה, שהרי היא מתקיימת אודות לרצון הטוב ולאמונות ולערכים של השותפים בה (כ”ץ, 2004). ואולם, מתח זה נחוה לעתים כסכסוך הפוגע ביכולת לקיים שותפות זו.

התמזל מזלי להיות נוכחת בוויכוח מפותל בין הורים על מהות הוצאות כספיות מטעם ועד הכיתה. הוויכוח היה הן כספי (הסכום עצמו) והן עקרוני (האם ההוצאה עצמה מוצדקת ומהו ערכה החינוכי). ניתוחי בודק התכתבות בדואר אלקטרוני וכן אמירות שנאמרו בנושאים אלו בפגישות של ההורים. טקסטים אלו והמצבים שהם עוררו נבדקים באופן משולב הן בעזרת מודל ארבעה סוגי השיח של לקאן (Lacan, 1975) והן בעזרת אסטרטגיות רטוריות (Van Dijk, 1998).

האופן שבו העניינים התגלגלו פרס לפני דוגמה של הופעת ”שיח האדון” (Lacan, 1975) במעשה החברתי, שיח שבו משולבים יחדיו הסמכות לקבוע משמעויות באופן בלעדי והעיוורון לגבי עמדתו של ה”אחר”. שני אפיונים אלו גוררים אתם סוג של דיבור הנעזר באסטרטגיות רטוריות של ביטול ערך האחר, שתוארו על ידי וון דייק בדיונו על עיצוב האידיאולוגיה בטקסט (Van Dijk, 1998). על פני הקרקע מתגלית שרשרת של חיכוכים ושל ”אי-ההבנות” כפן הגלוי של סמכות כוחנית ומניפולטיבית חבויה. חיכוכים ואי-הבנות גורמים לעלבון או לתחושת השפלה של מספר דוברים ומכרסמים את המרקם החברתי והתקשורתי. חיכוכים אלו מכרסמים במיוחד ברצון לעשות ולתרום לפעילות המשותפת, שהנה הבסיס של ארגונים וולונטריים, וחושפים את העובדה שאין הסכמה על אמונות ושל ערכי יסוד.

בהרצאתי אנסה להראות כיצד המקומות שהדוברים ממלאים בשיח ”תוחמים” את הדוברים בדפוסי חשיבה והתנהגות מסוימים, החורגים מהאופי ומהאישיות של הדוברים. לדעתי, רק התמודדות מעמיקה עם המסגרות הפרשניות השונות שהובאו למפגש התקשורתי יכולה להביא להתרה מסוימת של מלכוד זה, אך לשם כך צריך להעתיק הצדה, לפחות באופן רגעי, את מבנה שיח האדון ואת סמכותו.

כ”ץ, י’ (2004). על מעמדה של השקפת עולם בעבודה המקצועית. אנליזה ארגונית 7, 7-12.

Lacan, J. (1975). *Le Seminaire de Jacques Lacan – Livre XVII: L'envers de la Psychanalyse*. Paris: Seuil.

van Dijk, T. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.

איך מתארים בעברית עליצות? על רגשות ומילים בעברית הילידית

אסנת ארגמן

בסמנטיקה הקלסית מקובל למיין את מילות הרגש, כמו את הרגשות עצמם, כעניין סובייקטיבי התלוי בפרט ובאופן שבו הוא תופס את המילה על-פי חוויותיו ועל-פי ניסיון חייו (Leech, 1974). שאלוני דירוג וטקסטים רגשיים, שנכתבו במסגרת ניסוי שערכתי בקרב דוברים ילידיים של השפה העברית (ארגמן, 2006), הוכיחו כי בניגוד לציפיות מילות הרגש הן בעלות משמעות אובייקטיבית משותפת לדוברים. אני מבקשת להציג אמצעים לקסיקליים ייחודיים לתיאור רגשות בעוצמות שונות ולהדגים מתוך טקסטים שנכתבו במסגרת הניסוי. אנסה לקשר בין רכיב עצמת הרגש, המאפשר הבחנה בין רגשות דומים באותה קטגוריה, לבין האמצעים הלקסיקליים המשמשים לביטויים של רגשות אלה.

השאלה הנשאלת היא: האם קיים קשר בין עצמת הרגש לבין האמצעים הלקסיקליים, הסמנים הלשוניים, שבהם ישתמש הדובר לביטוי הרגש? כדי לבדוק את השאלה כלפי רגשות בזמן אמת הפעלתי מניפולציה פשוטה של עירור רגש באמצעות סרטים קצרים (על שימוש בסרטים למטרה זו ראו Gross & Levenson, 1995). הרגשות שבחרתי לעורר הם רגשות עצב ושמחה בעוצמות שונות. מטרתי הייתה לבדוק רגשות בגוף ראשון ובזמן אמת, ולא על-פי דיווח בגוף שלישי או בזמן עבר. תפיסה זו הולמת את תפיסת ביטוי הרגש כפעולת דיבור שמשמעותה הביצועית נובעת מהשימוש בגוף ראשון בהווה לעומת שימושים לשוניים אחרים (ראו Searle, 1969; אוסטין, 1962/2006).

האמצעים הלשוניים שבדקתי הם: שימוש במעצמים קלסיים ובמגבירים שונים; שימוש במפחיתים; חזרות לקסיקליות; שימוש בגוף ראשון; שימוש במילות הרגש עצמן; שימוש בשורש רג"ש או חו"ש; שימוש בדימויים ובמטפורות חיות; שימוש במילים ובמשפטים שיש בהם מבעי קריאה; שימוש בסימנים גרפיים יוצאי דופן ויחס תוכן-תמנית (היחס בין מספר מילות התוכן השונות בטקסט לסך המילים בטקסט). למשל, בדיווח נבדקים בעקבות צפייה בסרטים על רגש העליצות נעשה שימוש שונה באופן מובהק באמצעים לקסיקליים לעומת דיווח הנבדקים על רגש של התרוממות רוח. כך גם לגבי הצער לעומת העצב. אציג את הממצאים הסטטיסטיים תוך הדגמת השימושים השונים המאפיינים את הרגשות השונים באותה קטגוריה רגשית.

אוסטין, ג' (1962/2006). *איך עושים דברים עם מילים* (תרגום ג' אלגת). תל-אביב: רסלינג.
ארגמן, א' (2006). *הדנוטציות של מילות הרגש והאמצעים הלקסיקליים לביטוי בעברית* (עבודת דוקטור). חיפה: אוניברסיטת חיפה.

Gross, J.J. & R.W. Levenson (1995). Emotion elicitation using films, *Cognition and Emotion* 9(1), 87-108.

Leech, G.N. (1974). *Semantics*. London: Penguin Books.

Searle, J.R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

"השפות הזרות הן אויב לאומי": הגלובליזציה והשיח בעולם הערבי

באשר לשפה ולחידושיה וביחס ללימוד שפות זרות

שוש בן-ארי

בנאום ההשבעה שלו, ביוני 2007, העלה הנשיא אסד את התפשטות המילים הלועזיות והשפעת שפות זרות לדרגה של אויב לאומי. הוא הורה על צעדים מידיים שמטרתם למנוע את התדרדרות השפה הערבית בתקשורת, במערכת החינוך ובפיתוח המדעי. ובסוריה – דבר הנשיא נעשה ללא עוררין. השלטים הלא-ערביים הוחלפו, מושגים שהביאה עמה הגלובליזציה תורגמו ובתי הספר נדרשים לעקור כל ביטוי שמקורו בשפה זרה או בשפה המדוברת.

אין ספק כי אחד הגורמים החשובים ביותר המאיצים את תהליך הגלובליזציה הוא השפה האנגלית. זהו בסיס ההאחדה התרבותית, אמצעי התקשורת והתחבורה, כלי הדיבור באינטרנט, שפת עידן המידע ושפת העסקים חובקי-עולם, שפת הדיפלומטיה ושפת תרבות הצעירים, התרבות האמריקנית בעיקר. כל אלה סותרים את הרצון ואת הצורך לשמור על הזהות הדתית, הלאומית והתרבותית. במדינות ערב נושא זה חשוב שבעתיים, שכן הערבית היא שפת הדת, שפת הקוראן הקדוש ושפת החוק האסלאמי. שאלת השפה מתקשרת בשיח הערבי לגבי חידוש ומודרניות לנושא המורשת הערבית, שהנה ייחודית מחד-גיסא, ומקשרת בין כל מדינות העולם הערבי והמוסלמי, מאידך גיסא. למחלוקת על השפה יש משמעות מרחיקת לכת.

בהרצאתי אסקר מספר גישות עיקריות לסוגיה, בהתאם לנטיות הפוליטיות והדתיות השונות. בעיקרון, ישנו המחנה הרואה בכל מה שקשור ללשונות זרות איום על האותנטיות, גלובליזציה כנרדפת לאמריקניזציה, ואיום על הקיום הלאומי הכולל. בראש מחנה זה עומדים אנשי דת כאלקראואי, הסבורים כי לכוח הגלובלי, אמריקה בלשונו, יש אינטרס לפרק את הערבים משפתם המאחדת הספרותית כדי שיזדקקו לאנגלית כשפה מאחדת. כאן עולה גם שאלת השפה הספרותית אל מול הדיאלקטים השונים. לעומתו ניצבות הקבוצות הטוענות כי יש להיפתח אל העולם ואל לשונותיו, שכן מהפכת הידע כרוכה בהן. אלה מדגישות כי יש להפיק תועלת מן היתרונות של הגלובליזציה התרבותית, ולא לחשוש ממנה. נהפך הוא: ניתן לנצל את הטכנולוגיות החדשות, בעיקר את האינטרנט ואת שפתו להפצת האסלאם באמצעות ג'יהאד (מלחמת קודש) רוחני.

שאלות גורליות אלה מעסיקות את האינטלקטואלים הערבים: איך לשמור על קבוצת התרבות הערבית ועל שורשיותה ובה בעת לרחף בעולם הגלובלי. חמש האקדמיות ללשון ערבית מתלבטות בשאלות אלה באשר להכנסת מילים, ביטויים ומבנים תחביריים לשפה הספרותית.

אסיים בסקירה קצרה של המצב הלכה למעשה, שהלא המציאות חזקה מכל תאוריה, אידאולוגיה או ססמה. הדור הצעיר במדינות המערב נחשף לאינטרנט ולשפות זרות, אנגלית ואחרות, והניסיון לחסום את הקשר לעולם הגלובלי נידון לכישלון. האם יצליחו קברניטי מדינות האסלאם לנקוט מדיניות של אינדוקטרינציה ושל שטיפת מוח נגד הסכנות הטמונות בשפה הזרה ובכך יגברו על ההתמערבות? אנסה לענות על השאלות החשובות הללו תוך סקירת השיח העוסק בהן בימינו אנו.

אמארה, מ' (2005). *אלאסלאם ואלתחדיאת אלמעאצרה*. קאהיר.

חסין, מ' (2003). *דיקטטורית אלעולמה*. קאהיר.

Akbar, AS. (1994). *Islam, Globalization and Postmodernity*. London & New York.

Meuleman, J. (ed.) (2002). *Islam in the Era of Globalization*. New York.

הפועל זלל – התניה לשונית כהתניה חברתית

לאה ברץ ודן דורון

מטרת ההרצאה היא לבחון את השתקפותם של המרכיבים הסמנטיים של הפועל זלל בספרי ילדים לאור התפיסה התרבותית. הבלשנות התרבותית היא ריאקציונרית מעט, שכן היא מפלסת לה דרך באמצעים דסקריפטיביים (תיאוריים), בניסיון להבין את הפוטנציאל האידיאולוגי הטמון במילים שהיא מתבוננת בהן (רוזנבלום וטריגר, 2007).

במחקר שיוצג עסקנו בניתוח מרכיביהם הסמנטיים של פעלים הקשורים לשדה הסמנטי של האכילה בהיקרותם בספרי ילדים שונים, תוך השוואתם למרכיביו הסמנטיים של הפועל זלל לאור התפיסה המקובלת בימינו. גלגולו של השורש זל"ל למן היקרותו במקרא ובמקורות העבריים לדורותיהם ועד לימינו מלמד על שינוי תודעתי-תרבותי שחל בפועל זה. שינוי תודעתי זה משפיע כמובן על תובנות גיבורי הסיפור ועל תובנות הקורא. נראה שהקונוטציה השלילית החריפה שאפיינה את השורש זל"ל במסורת היהודית לדורותיה הלכה והתפוגגה בעברית בת-זמננו.

בימינו מתקיים עדיין הרכיב הסמנטי שהיה קיים למן תקופת המקרא של "אכילה מופרזת", מתוך תאוה ולהיטות אחר האוכל ובעיקר תוך הנאה מן האוכל" (לאו דווקא "אכילה מרובה" כפי שהפועל מוגדר במילונים שונים). הרכיב הסמנטי שהיה קיים בשורש זה עד לעברית בת-זמננו "אכילה גסה, אכילה בזויה" התמתן בעברית בת-זמננו. יתרה מזו, לפועל זה נוספה קונוטציה של חביבות. שינויים סמנטיים אלה יש בהם כדי לסתור את התפיסה התרבותית המוקיעה אכילה מופרזת.

סוברן (2000) מדגישה שעיסוק בשדות סמנטיים הוא עיסוק במוסכמות לשוניות שהתגבשו אצל קהילת דוברים. זהו עיסוק בלשון כהפשטה (langue) במישור המכליל והמגובש של הלשון. לצדו מתקיים גם הרצון לתאר את המרכיב המשתנה הפתוח לסטיות, החותר אל הצגת התלות בהקשר והתלות בתרבות שיש למושגי השדה.

בעקבות בחינת הספרות שנכתבה לילדים גילינו היבטים סמנטיים שיש להן השלכות תרבותיות. את הקשר הסמנטי ההדוק בין הפועל זלל לבין ההתניות החברתיות שהוא יוצר נדגים באמצעותה של היצירה "זולל" לנורית זרחי. ביצירה זו ה"זולל", משתקף פעם כפועל ופעם כשם עצם. התנודה אינה רק דקדוקית, אלא יש בה גם ביטוי למצבים חברתיים. הזולל לעתים אלים (משתמש הן באלימות פיזית והן באלימות מילולית), מבטא ב"אישיותו" גישה קיומית עד כדי ניכור, ובעיקר ניהיליזם. כך עובר הפועל משדה סמנטי הקשור באכילה אל שדה הקשור בהתנהגות.

המסקנה היא כי הפועל זלל, הכולל מרכיב סמנטי של אכילה מופרזת אך משקף קונוטציה של חביבות, קלות דעת וכדומה, אין בו כדי לבטא את השינוי התודעתי שחל ביחס לאכילה המופרזת (המגנה אכילה כזו מכול וכול). יתרה מזו, לעתים שני אלמנטים אלה עומדים אף בסתירה זה לזה. סתירה זו יש בה כדי לפגוע במסר החינוכי-תרבותי שהיצירה הספרותית באה להנחיל.

זרחי, נ' (2007). זולל, קריית גת: קוראים.

סוברן, ת' (2000). חקירות בסמנטיקה מושגית, ירושלים: מאגנס.

רוזנבלום, ע' וצ' טריגר (2007). ללא מילים: התרבות הישראלית בראי השפה. אור יהודה: דביר.

ההכחדה המטפורית של מלחמת לבנון השנייה מהשיח הישראלי דליה גבריאל נורי

פתיחת מלחמת לבנון השנייה היוותה אתגר קשה להנהגה הפוליטית בישראל, בעיקר בשל רישומה הקשה והמתמשך של מלחמת לבנון הראשונה. לכן מפתיע לגלות, כי בראשית מלחמת לבנון השנייה הגיע שיעור התמיכה הציבורי במהלך זה לתשעים אחוז.

הרצאה זו מתמקדת בפרקטיקה אחת שנועדה להדיר את מלחמת לבנון מן השיח הציבורי, פרקטיקה שאותה אני מכנה *הכחדה מטפורית*. מונח זה הנו בהשראת המונח "הכחדה סימבולית" (Tuchman et al., 1978), והוא מבטא את האופנים השונים שבהם השיח הפוליטי "מעלים" אירועים שנויים במחלוקת תוך שימוש בהבנייה מטפורית שיטתית של אותם אירועים. הטענה המרכזית שתועלה בהרצאה היא כי ההכחדה המטפורית של מלחמת לבנון השנייה נועדה להדיר את קיומה, מחירה ותוצאותיה, באמצעות שימוש אינטנסיווי במטפורות, אשר שינו את האופי הבסיסי והאלים של האירוע והפכו אותו לאירוע אפשרי ובלתי מזיק.

נקודת המוצא התאורטית לניתוח המטפורות מצויה בטענת היסוד שלפיה החשיבה על מושגים מופשטים (ומלחמה לצורך העניין היא מושג מופשט), נעשית לרוב באמצעות מטפורות (Lakoff & Johnson, 1980). אבחנותיה של Cameron (2007) שימשו למיון ולניתוח המטפורות, ואת התשתית התאורטית סיפקו Woodak & Chilton (2005) ובעיקר Chilton (2004) במחקרו אודות השיח הפוליטי. מחקרן של Erjavec & Volcic (2007) הציע נקודת מבט נוספת להבנת תרומתן של פרקטיקות שיחיות ספציפיות להבניית לגיטימציה לשימוש בכוח צבאי.

הקורפוס כלל את עמודי החדשות בשלושת הימונים המרכזיים (ידיעות אחרונות, מעריב, הארץ) וכן האתרים Ynet ו-Nrg בשלושים ושלשה ימי המלחמה. הממצאים הצביעו על ארבע סדרות של מטפורות שיטתיות ששימשו להבניית מלחמת לבנון השנייה: עולם הספורט ("אל תעמדו עלינו עם סטופר", "הרמטכ"ל דן חלוץ"); עולם הרפואה ("הפצצה כירורגית"), עולם המסחר ("לכל חייל חטוף יש תג מחיר") ושימוש סטריאוטיפי ב"עבודת נשים" ("לנקות את לבנון").

השימוש החוזר במטפורות אלה בידי פוליטיקאים, אנשי צבא ועיתונאים לא הביא כמובן להכחדת המלחמה מן התודעה הציבורית. אולם הוא מצביע על התגייסות רבת השנים של תרבות השיח הישראלית להפנמת ערכי שימוש בכוח צבאי, ועל הפרקטיקות המגוונות שבהן נעשה שימוש כדי ליצור שימוש "הרגלי" בסוג זה של כוח. לשאלת היסוד של כנס זה – האם השפה תוחמת את הדוברים בדפוסי חשיבה והתנהגות – מספקת ההרצאה מקרה מבחן עדכני וכואב מן הפוליטיקה הישראלית של הזמן האחרון.

Cameron, L.J. (2007). Patterns of metaphor use in reconciliation talk. *Discourse and Society* 18(2), 197-222.

Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge.

Erjavec, K & Z. Volcic (2007). War on terrorism as a discursive battleground: Serbian recontextualization of G.W. Bush's Discourse. *Discourse and Society* 18(2), 123-137.

Lakoff, G. & M. Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Tuchman, G. et al. (1978). *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media*. New York: Oxford University Press.

Woodak, R. & P. Chilton (eds.) (2005). *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology, and Interdisciplinarity*. Amsterdam : Benjamins.

זהות ואוריינטציות דו-לשוניות: המקרה של עולים צעירים דו-לשוניים יוצאי חבר העמים בישראל פנינה גולן-קוק

החברה הישראלית, כחברת הגירה, אוספת לחיקה עולים מתרבויות שונות, שהם בעלי זהויות חברתיות שונות וכן דוברי שפות שונות. הגישה הרווחת בספרות העדכנית גורסת כי בעקבות ההגירה, וכתוצאה של המפגש הבין-תרבותי בין קבוצות אתניות שונות בארץ הקולטת, עובר המהגר, כיחיד וכבן קבוצה, תהליך המכונה אקולטורציה (acculturation). חקר האקולטורציה מתייחס לתהליכים ולתוצרים (תרבותיים ופסיכולוגיים כאחד) של המפגש הבין-תרבותי.

ברמת הפרט, תהליך זה טומן בחובו פתרון סוגיות במספר מישורים, וביניהם: פתרון סוגיית הזהות (גיבוש זהות חברתית-תרבותית מחדשת, הנשענת על אימוץ הזהות הלאומית של החברה הקולטת לצד שימור הזהות האתנית המקורית), ובמקביל פתרון סוגיית השפה (מציאת איזון "נוח" בין אימוץ השפה הדומיננטית בחברה הקולטת ושימור שפת האם, דהיינו שפת המוצא). ברור כי תהליכים אלה אינם מתרחשים בוואקום חברתי, אלא במסגרת חברתית-פוליטית רחבה יותר, הנשענת בין היתר על אידיאולוגיה קולקטיבית של החברה הקולטת, הן לגבי ההגירה עצמה והן לגבי היחסים הרצויים בין קבוצות אתניות שונות בחברה הרחבה (Berry, 1997).

למעט הסתייגויות ספורות בנדון, קיים קונסנזוס רחב בספרות לגבי הקשר ההדוק בין זהות לשפה. עם זאת, אופי הקשר וכיוונו אינם ברורים כלל. יש המדגישים את תפקיד השפה כגורם מרכזי לחיזוק הקשר וההזדהות של המהגר עם קבוצה אתנית/לאומית מסוימת (Imbens-Bailey, 1996; Phinney et al., 2001). ואולם, גישה אלטרנטיבית גורסת כי עמדות, אוריינטציות והתנהגויות הקשורות בשפה מהוות דווקא תוצר של תחושת סולידריות והזדהות עם קבוצה אתנית הדוברת שפה מסוימת (Giles & Johnson, 1987; Casesnoves-Ferrer & Sankoff, 2003).

העלייה האחרונה מברית-המועצות לשעבר העמידה את המדינה ואת החברה הישראלית הוותיקה בפני אתגר גדול במיוחד. קבוצת עולים זאת מתאפיינת בכוח דמוגרפי וגיבוש קהילתי, לצד חיבור רגשי עז וגאווה לתרבות המוצא. ההרצאה המוצעת תציג מודל תיאורטי שפותח במסגרת מחקר שסקר 153 עולים צעירים מחבר העמים לשעבר הלומדים בשש אוניברסיטאות בארץ. מודל זה משקף באופן מרבי את הקשרים הנרקמים בין אוריינטציות מתגבשות של זהות חברתית-תרבותית ונטיות דו-לשוניות מוצהרות (עמדות כלפי שפת המוצא ושפת הלאום, המניעים לרכישה ולשימור כל שפה בהתאם, תפיסת יכולת שפתית בשתי השפות והתנהגות שפתית – דהיינו מידת השימוש בכל שפה), בהקשר הרחב של תהליך ההגירה והאקולטורציה של קבוצת העולים הזאת. בהקשר זה, נכללים גם גורמים המוצעים כבעלי השפעה על הזהות והשפה, הכולל מאפיינים דמוגרפיים (גיל בעת העלייה וזמן שהות בארץ) ותפיסת העולים את מעמדם היחסי של הקבוצה/השפה הדומיננטית וכן של הקבוצה/השפה האתנית במרקם החברתי המקומי.

Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review* 46(1), 5-68.

Casesnoves-Ferrer, R. & D. Sankoff (2003). Identity as the primary determinant of language choice in Valencia. *Journal of Sociolinguistics* 7(1), 50-64.

Giles, H. & P. Johnson (1987). Ethnolinguistic identity theory. *International Journal of the Sociology of Language* 68, 69-99.

Imbens-Bailey, A. (1996). Ancestral language acquisition. *Journal of Language and Social Psychology* 15(4), 422 - 443.

Phinney, J.S. et al. (2001). The role of language, parents and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of Youth and Adolescence* 30, 135-153.

בין פרופגנדה לרטוריקה:
על השפה ועיצובה של המציאות הפוליטית הישראלית
יהושע גתי

ההנחה היא שהמילה מעצבת מציאות ולכן יש לדרכי הפעלתה במישור האקוטי של השיח הפוליטי משמעות עצומה לעיצובו של השיח ולקביעת המדיניות. המחקר מצביע על שתי קטגוריות של השיח הפוליטי, ששתיהן חותרות להשפעה ולעיצוב תמונת המציאות של הקהל: הפרופגנדה היא אמנות ההסתה והמניפולציה והיא בעלת טכניקות שכנועיות משלה. הרטוריקה האריסטוטליאנית (ארגומנטטיבית), שאף היא חותרת לשכנע אבל באמצעות טכניקות בנות בקרה המושתתות על מתודולוגיות של חשיבה היגיונית (היקשים, אינדוקציה) או של יציאה ממוסכמות מקובלות המושרשות בחברה כזיכרון קולקטיבי או כעקרונות מוסריים אוניברסליים. שתי הקטגוריות הנדונות כוללות את הטקסטים החברתיים, הם הטקסטים המדיניים-פוליטיים בנאומים, בעיתונות ובמדיה לענפיה השונים, ולמעשה הן מהוות דוגמה לתלות של החברה בהתנהגותה ואף בחשיבתה בשפה. קיים קושי מתודולוגי גדול בהצבת הגבולות בין הרטוריקה לפרופגנדה, ומטרת ההרצאה היא להגדיר את קווי העימות בין שתי הקטגוריות. ההרצאה תעמוד על השורשים ההיסטוריים של העימות ועל דרכי התגוננותה של הרטוריקה החל מהסופיסטים היווניים, דרך מתנגדם הגדול סוקרטס, וכלה באבי תורת הארגומנטציה ההיגיונית, הוא אריסטו. אטען שהעידן הפוסט-מודרניסטי נתן פתחון פה לעמדות הסופיסטיות המתחזקות גם בעקבותיה של התחרות החופשית במשק על עולם הפרסומת. עוד אטען שעמדותיה של התנועה הסופיסטית דווקא באות לידי ביטוי נמרץ בשיח המדיני הישראלי העכשווי. בהרצאה זו ינתחו טקסטים מדיניים נבחרים, המצביעה על טקטיקות השימוש המניפולטיבי הסופיסטיות של המחברים, ייחשף פן הפרופגנדה הבלתי מבוקרת ותוצג דרך עיצובו של השיח הפוליטי המדיני הישראלי, ומכאן הבניית דעת הקהל באמצעות טקטיקות של שפה מניפולטיבית. מנגד, אדגים בהרצאה נאומים ארגומנטטיביים שאינם מניפולטיביים ואצביע על השימוש הרטורי המבוקר כדוגמה לשיח פוליטי מדיני שאיננו חותר למניפולציה אלא לפנייה למישור ההיגיון או לתזות מוסכמה חברתיות כשיח הפוליטי המבוקש. מתודולוגיית ההרצאה מתווה קריטריונים לשוניים וארגומנטטיביים לשיח של הפרופגנדה מול הרטוריקה הארגומנטטיבית.

Cunningham, S.B. (2002). *The Idea of Propaganda*. Westport, CT: Langer.

Ellul, J. (1965). *Propaganda*. NY: Vintage Books.

Fish, S. (1995). Rhetoric. In F. Lentricchia (ed). *Critical Terms for Literary Studies*. Chicago: University of Chicago, 203-224.

על שפה, חשיבה וחברה בחינוך ורפואה
או: יוסי, ילד שלי מוצלח... הולך לאבחון [סימפוזיון]
חני ויטלסון, רבקה הלל לביאן ואביגיל ברזילי

בשנים האחרונות עוד ועוד ילדים מקבלים עוד ועוד אבחנות בגיל עוד ועוד צעיר. מה משקפת מגמה זו? מאין צמחה ולאן היא מובילה? בחלקו הראשון של הסימפוזיון נציע זוויות מקצועיות שונות, נשווה בין השפה של מערכת הרפואה לזו של מערכת החינוך ונבחן את ההשפעות שיש לשפות השונות על ילדים, על הורים, על מורים ועל מטפלים. בחלק השני נקיים דיון פתוח בהשתתפות הקהל על המצוי ועל הרצוי בנושאים הנדונים.

תולדות הסמנטיקה בחינוך המיוחד ועקרונות הגישה הנרטיבית
רבקה הלל לביאן

בידיעות עיריית תל-אביב בספר השנה לשנת תש"ד (ביטאונה הרשמי של העירייה) כתב פרופ' יהושע פישל שניארסון, פסיכיאטר ופדגוג רפואי, שהיה אחראי מטעם עיריית תל-אביב על החינוך המיוחד בעיר ועמד בראש התחנה העירונית לפסיכו-היגיינה של הילדות למן שנת 1936: "בשנות הדו"ח נתקבלו 350-358 ילדים פרובלימטיים לבדיקה ולטיפול בתחנה, מהם 128-140 אורגניים (מפגרים בשכל) ו-222-218 ניברוטיים. האורגניים הועברו למוסד מתאים של החינוך המיוחד, והניברוטיים – הנשארים בבית-הספר הרגיל – מקבלים את תיקונם על ידי טפול חינוכי-רפואי בתחנה (ובמועדון מיוחד) [...] בתחנה או בבתי הספר אובחנו גם ילדים עזובים רבים באופן יחסי כמי שלוקים בשכלם – אם בדרגה קשה, קרי אמביצילים ואידיוטים – ואם בדרגה קלה – קרי דביליים..."

ביולי 1988 נחקק בישראל חוק החינוך המיוחד, המדגיש את הצורך "בשילוב ילדים חריגים בכיתות רגילות...". בתיקון לחוק מספר 5 בשנת 2000 הופסק השימוש במילים "ילד חריג" ודובר על "ילד בעל צרכים מיוחדים". נראה שאין מדובר בסמנטיקה בלבד – השפה לא רק מייצגת את המציאות, היא גם מייצרת ומעצבת אותה ומסייעת ביצירת שינוי. המודל החינוכי, בשונה מהמודל הרפואי, מבקש להחיל על הילד את ה"זכות להיות שונה". הגישה הנרטיבית תומכת בעקרונותיה במודל זה בטענה כי בני אדם יכולים ליצור ולשנות את סיפור חייהם, והם לא רק קרבנות שלו. על פי גישה זו, האדם אינו "הבעיה". ה"בעיה" נוצרת מתוך תפיסה, ראיית עולם וסיפור מסוים שהאדם מספר לעצמו, ומכאן שבאמצעות הכוונה אדם יכול לספר את סיפור חייו כפי שהיה רוצה לראות אותו, ובכך ליצור משמעות ראויה לחייו.

מדיקליזציה של התפתחות הילד – האם אפשר קצת אחרת?

חני ויטלסון

קביעת אבחנות רפואיות, לפי מישל פוקו, הנה ערוץ יעיל של הפעלת כוח בחברה המודרנית. אבחנות של ילדים משתלבות במרחב המילולי שבונה החברה סביב ילדיה, ותורמות את חלקן לתהליך הסמוי של משטור ושל הקטנת כוחו של הפרט. עולם הרפואה מחנך את תלמידיו להיות סוכנים פעילים בתהליכים אלו. אנשי המקצוע המאבחנים ילדים ומטפלים בהם פועלים מתוך ישרה מקצועית גבוהה ומתוך אמונה מלאה בכוחם המיטיב של המדע והרפואה, אך האם הערך של "אבחון מוקדם" הוא למעשה במשטור מוקדם?

בתוך עולם הרפואה עולים בשנים האחרונות גם קולות הקוראים לשנות את "מילות המפתח", להסיט את הדגש מה"פתולוגיה" אל "האדם", מה"ליקוי" אל יכולת ההשתתפות של הפרט במעגלי חיו, בהתאם להעדפותיו ובחירותיו. בשנת 2001 פרסם ארגון הבריאות העולמי (WHO) מערכת הגדרות ברוח זו (ICF), ובשנת 2005 יצאה גרסה המוקדשת לתפקודם של ילדים (ICF-CY). האם יצליחו קולות אלו לחולל שינוי במרחב המילולי ובמציאות החברתית?

מילים והנחות סמויות בקשר הורה-ילד-צוות רב-מקצועי

אביגיל ברזילי

אילו מילים אומרים הורים על ילדם כאשר הם מביאים אותו לאבחון אצל המטפל ההתפתחותי? חלק מתיאורי ההורים מבוססים על חווייתם היום-יומית עם הילד, וחלקם על מושגים ששמעו מהמורה או מהגננת, מרופא הילדים, מהרופא ההתפתחותי או מנוירולוג ילדים. מה עושות מילים אלו להורים, לילד וליחסים במערכת המשפחתית? כיצד ניתן לעזור להורים להציג את יכולותיו ואת יתרונותיו של ילד לעומת הקשיים שהילד או ההורים נתקלים בהם? המילים שנבחרות אינן מקריות. מאחוריהן מסתתרת תפיסה חברתית ברורה, גם אם אינה מודעת, לגבי המצופה מילד בגיל מסוים בחברה זו. לפחות בחלק מהמקרים, יוכל איש המקצוע להציע למשפחה נקודת מבט חדשה ומילים חדשות לתיאור התנהגותו של הילד. הניסיון מראה כי השינוי התפיסתי מביא לשינוי בהתייחסות ההורים לילדם וביחסו של הילד אל עצמו, וכי שינויים אלו מכשירים את הקרקע להצלחת ההתערבות הטיפולית.

ווייט, מ' וד' אפסטון (2000). *אמצעים סיפוריים למטרות טיפוליות*. תל אביב: צריקובר.

חוק חינוך מיוחד (1988). ס"ח 6521, 411.

מוסדות פסיכו-היגיאנה והחנך המיוחד (תש"ד). *ידיעת עיריית תל-אביב*. ספר השנה של עיריית תל-אביב.

פוקו, מ' (2003). *הטרוטופיה*. תל אביב: רסלינג.

רזי, ת' (2006). *בניין שולי האומה: נוער עזוב בתל-אביב בשנות השלושים והארבעים* (עבודת דוקטור). אוניברסיטת בר-אילן.

Conrad, P. (2005). The Shifting Engines of Medicalization. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(1), 3-14.

World Health Organization (2002). *Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health: ICF*, Geneva.

אדמת-מדינה או מדינה ללא אדמה: דרכי התמודדות לנוכח הקונפליקט היהודי-ערבי כפי שהן משתקפות במערכות מילים המשלבות סימנים ורבליים וגופניים

אורית ויסמן

הקונפליקט היהודי-ערבי תופס חלק מרכזי מתרבות החיים בחברה הישראלית. המחקר שברצוני להציג הנו מחקר סמיוטי בין-תחומי העוסק בחקר הסימנים הוורבליים והלא ורבליים של האדם בעת אינטראקציה של קונפליקט. מסקנות המחקר נוגעות למצבי קונפליקט בכלל ולקונפליקט היהודי-ערבי בפרט. הנתונים שנבחנו הם סדרת מפגשים בין סטודנטים יהודים וערבים ישראלים, שנערכו בחוג למדעי ההתנהגות באוניברסיטת בן-גוריון בנגב בשיתוף עם בית הספר לשלום שבנווה שלום.

גישת הפנומנולוגיה הנחתה אותי בבואי לצפות בביטויים ורבליים ולא ורבליים בעת קונפליקט, וגיליתי שלעיתים נוצרת אי התאמה בין הביטוי המילולי והלא מילולי של הדובר. זו תגלית בפני עצמה, שלא אוזכרה כך בספרות, עד כמה שהדבר ידוע לי. כדי לחקור אותה, פיתחתי דף תצפית ששילב פרמטרים ממספר שיטות לניתוח ורבלי ולא ורבלי ובו תיעדתי כל מקרה של אי התאמה. דפים אלו הפכו לבסיס למחקר, וביטויים אלו שימשו כציוני דרך לניתוח הטקסט, שהוליד תמונה מסקרנת הנוגעת לתפוצתם של סימנים סביבם. למשל, הסימן "בטן" נמצא לובש צורות שונות ומשונות. מיפוי ברור של המרכיבים הוורבליים והלא ורבליים הקשורים לבטן ולמטפורות גופניות נוספות גילה "מערכת מילים" שמרכזה היא הבטן. "מערכת מילים" הנה שיטה לחקר טקסט הנשענת על ההגדרה הסמיוטית של השפה (Aphek & Tobin, 1988). זהו פיתוח מושג הלייטמוטיב של מרטין בובר. שילוב סימנים לא ורבליים במערכות מילים היה אחד מחידושי המחקר.

מערכת מילים זו ושתיים נוספות שנתגלו (מדינה-אדמה, שואה-נקבה) ממקדות את ניתוח הקונפליקט היהודי-ערבי, במסגרות הדיון השונות, על פי שלושה צירים מרכזיים, והדבר מאפשר למידה מחודשת של משמעויות הקונפליקט היהודי-ערבי. דרכן נחשפו גם תהליכים קבוצתיים ובין-אישיים.

לסיכום, זהו מחקר בין-תחומי המתבסס על הגדרה סמיוטית של טקסט ככולל סימנים ורבליים ולא ורבליים ומציע את היכללותם של סימני התנועה הגופנית בה, במיוחד לשם ניתוח מצבי קונפליקט בין קבוצות. תוצאות המחקר משמשות לחקר תרבות הקונפליקט היהודי-ערבי.

גורביץ', ז' וגי' ארן (1991). על המקום. 2000, 4, 9-44.

גלזמן, ג' (1997). הכמיהה להטרוסקסואליות: ציונות ומיניות באלטנוילנד. תיאוריה וביקורת 11, 145-162.

חלבי, ר' (2000). דיאלוג בין זהויות – מפגשי ערבים ויהודים בנווה שלום. תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

Aphek, E. & Y. Tobin (1988). *Word Systems in Modern Hebrew*. The Netherlands: Brill.

Goldin-Meadow, S. (2003). *Hearing Gesture – How Our Hands Help Us Think*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.

Eshcol, N. & A. Wachmann (1958). *Movement Notation*. Bristol: Weidenfeld & Nicolson.

שינוי שמות מקומות כתרגום: ארץ ישראל כמקרה מבחן

רחל ויסברוד

במאמרו 'History, Translation, Post-Colonialism' כותב קרונין (Cronin, 2000) על הסקר המקיף של אירלנד, שערך הצבא הבריטי בשנות השלושים של המאה התשע-עשרה. הסקר היה כרוך ב"אינגלוז" של אירלנד דרך תרגום שמות מקומות במפה שלה. לדברי החוקר, התרגום היה לא רק של שמות המקומות, אלא של העם האירי ותרבותו, שנשללה ממנו "תחושת המקום" (sense of place) שלו. אירלנד היא דוגמה אחת מני רבות. התרגום של שמות מקומות בהקשר של יחסי כוח וחילופי שלטון הוא חלק בלתי נפרד מן ההיסטוריה של העולם. די להזכיר את שינוי השם קמפוצ'יאה לקמבודיה ב-1993 ואת שינוי שמה של בומביי למומביי ב-1995.

בבסיס הרצאתי עומדת ההנחה שניתן לראות במתן שם חדש למקום גיאוגרפי צורה של תרגום (בין-לשוני או בתוך לשון אחת), ולנתח שינוי שמות בעזרת כלים של תורת התרגום. מטרת ההרצאה היא לנסות ליישם הנחה זו על כמה משמותיה של ארץ ישראל ושמות מקומות בתוכה ולהעמיד למבחן את כוחה של תורת התרגום להאיר מחדש תופעה זו, שנחקרה כבר מזוויות אחרות (Lewis, 2004). לשם כך איעזר בשני מכלולי תיאוריות מתוך תורת התרגום: הראשון, תיאוריות פוסט-קולוניאליסטיות המתעניינות בתרגום כפונקציה של יחסי כוח בין תרבויות ובתוכן (Cronin, 2000) והשני, תיאוריות העוסקות בתרגום שמות (Manini, 1996).

תיאורטיקנים העוסקים בתרגום שמות מדגישים את ייחודו של השם כתופעה בלשון. מצד אחד, האינטגרציה של השם בתוך מערכת הלשון שאליה הוא משתייך היא מינימלית; מצד שני, השם – גם כשאין לו משמעות – מעורר קונוטציות וזיכרונות היסטוריים. כפילות זו גרמה לדרידה (2002) לראות בתרגום שמות מטפורה לתרגום בכלל, להיותו אפשרי ובלתי-אפשרי בעת ובעונה אחת. היות התרגום אפשרי באה לידי ביטוי במגוון אסטרטגיות לתרגום שמות שתיארו החוקרים. מקצתן (כגון תעתיק, תעתוק או שחזור המשמעות) משמרות היבט כלשהו של המקור, ומקצתן פוערות פער גדול בין התרגום למקור. ניתוח תרגום שמות מקומות לאור אסטרטגיות אלה, וחיפוש סדירויות ו"מדיניות תרגום", עשויים להאיר מחדש את ההיסטוריה רוויית הקונפליקטים של ארץ ישראל.

דרידה, ז' (2002) [1985]. *נפתולי בבל* (תרגום מיכל בן-נפתלי). תל-אביב: רסלינג.

Cronin, M. (2000). History, translation, post-colonialism. In *Changing the Terms: Translating in the Postcolonial Era*. S. Simon & P. St-Pierre (eds.). Ottawa: University of Ottawa Press, 33-52.

Lewis, B. (2004). *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*, London: Phoenix.

Manini, L. (1996). Meaningful literary names: Their forms and functions, and their translation. *The Translator* 2(2), 161-178.

לוחית המודעות הקטנה:

על השימוש בלוחיות הרישוי של כלי רכב כאמצעי להעברת מסרים

עירית זאבי

לוחיות רישוי לרכב נושאות מספר סידורי או קוד כלשהו הבנוי מספרות ומאותיות; הן מקובעות לחזית הרכב ולחלקו האחורי ומטרתן לאפשר לגופים שונים לברר פרטים על הרכב ועל בעליו. לוחית הרישוי הצהובה היא חובה חוקית, ולעתים נעשה בה, ובעיקר במסגרת שסביבה, שימוש כדי להעביר מסרים שיווקיים מילוליים וחזותיים קצרים. מסרים אלה הם מעין "אני מאמין" של הרכב, של סוכנויות הרכב וכדומה, שאותו מסכים או בוחר הנהג הישראלי להציג בפומבי. ניתוח מסרים אלה מלמד על תפיסות ועל דימויים של המכונית ועל עמדת הנהגים בישראל כלפיה. זוהי תופעה חדשה יחסית בישראל ולאחרונה היא הולכת ומתרחבת.

את המסר שעל לוחיות הזיהוי ניתן להגדיר "טקסט זעיר". ניר (תשנ"ו, תשנ"ז) הציע מונח זה לסמאות פוליטיות, לפתגמים, לכתובות קיר, והוא הולם גם כותרות עיתונים (Halliday, 1994), דבקיות רכב (שלזינגר ולבנת, 2001) וסמאות פרסומת (זאבי, 2007). המכנה המשותף לכל אלה הוא היותם טקסטים קצרים ודחוסים מבחינה מילונית. מטרת המחקר היו אפיון המסר של לוחיות הרישוי, בחינת מאפיינים לשוניים-סגנוניים בולטים ותיאור עיצובן החזותי (layout). נבחנו כ-2000 לוחיות רישוי בשנים 2006-2007, ומתוכן מוינו ונותחו 80 לוחיות רישוי שונות. נערך ניתוח איכותני לשוני-סגנוני ופרשני-סמיוטי, ומספר פרמטרים נבחנו גם באופן כמותי.

ניתוח כמותי וסמיוטי של לוחיות הרישוי במגוון מכוניות מלמד כי כשניתן להבחין לשונית בזיהוי המין של המכונית היא נתפסת כנקבה (ולא כרכב, כאוטו), והנוהג הוא זכר. היא "זריזה", "מציתה את הדמיון", "מדברת אל השכל שלך", והנהג הישראלי מוצג כמי שמוזמן "לאהוב אותה", "להסתכל בה ולהיסחף". תכונות בולטות נוספות שהמחקר זיהה הן בטיחות, אמינות, יוקרה, הנאה והשוואה למתחרות. עיון לשוני-סגנוני מלמד שלוחיות הרישוי מנוסחות בקצרה והן דחוסות מבחינה מילונית. המישור התחבירי מלמד שעל פי רוב כתובות הלוחיות לא עומדות במבחן הנורמטיביות הלשונית ושיש בהן שימוש רב בלשון דיבור ובסלנג, ולעתים בלעז. מבחינה חזותית יש לציין שלאחרונה מופיע דגל ישראל על הלוחיות, והמסרים שנדונו מעוצבים בצבעים שונים ובגופנים שונים. מן הממצאים עולה שללוחיות הרישוי נטיות משלכיות די ברורות.

זאבי, ע' (2007). הרטוריקה של סיסמת הפרסומת בעיתונות היומית הישראלית 1948-1960: אפיונים לשוניים-סגנוניים בהקשר חברתי-תרבותי. *חלקת לשון* 39, 57-82.

ניר, ר' (תשנ"ו). הפתגם כטקסט זעיר. בתוך א' רודריג שורצולד וי' שלזינגר (עורכים). *ספר הדסה קנטור*. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן, 42-135.

ניר, ר' (תשנ"ז). הסיסמה הפוליטית כיחידת שיח: הבחירות לכנסת 1996. *חלקת לשון* 24, 8-27. שלזינגר, י' וז' לבנת (2001). לשונן של דבקיות הרכב (סטיקרים) – עיון מילוני, תחבירי וסגנוני. בתוך א' (רודריג) שורצולד ור' ניר (עורכים). *ספר בן-ציון פישלר: מחקרים בלשון העברית ובהוראתה*. אור-יהודה: רכס, 277-293.

Halliday, M.A.K (1994). *An Introduction to functional grammar*. London: Arnold.

לשון וחשיבה – הא בהא תליא [סימפוזיון]

ענת זוהר, מזל שניאק, הלה אתקין, עליזה עמיר ועירית השכל-שחם

הסימפוזיון יעסוק ביחסי הגומלין בין לשון לחשיבה. נציג את התכניות שיזם משרד החינוך, את התאוריות העומדות ברקע ואת הרציונל למימושן בשדה החינוך בישראל. העידן שבו אנו חיים מתאפיין בידע המתחלף בקצב מהיר. כדי שבוגר מערכת החינוך הישראלית יוכל להתמודד בהצלחה עם האתגרים התרבותיים, הכלכליים, המדעיים והטכנולוגיים של המאה ה-21, דרושה התאמת דרכי הלמידה, ההוראה וההערכה הנהוגות בבית-הספר. אחד התפקידים המרכזיים של בית-הספר הוא להכשיר את התלמידים להתמודד עם טקסטים אופייניים לתחומי הדעת השונים (פלד, 1996), להכיר את מאפייניהם ולדעת לתהלך אותם. יש צורך בפדגוגיה אוריינית, המטפחת כשירות לשונית ומאפשרת נגישות למידע בתחומים שונים ממקורות שונים כדי להבטיח שכל תלמיד יתנסה בדרכים שיאפשרו לו להשתתף באופן מלא ופעיל בחברה שבה הוא גדל (Kress, 1982).

ללשון ככלי לארגון החשיבה תפקיד מרכזי ביישום תפיסה זו, שכן היא מכשיר פסיכולוגי חשוב שבעזרתו ובתיווכו מתפתחים תפקודים מנטליים אחרים (ויגוצקי, 2003). בבית-הספר מתמודדים התלמידים עם מטלות לימודיות רבות הנמצאות על רצף מבחינת העומס הקוגניטיבי. בהתמודדות עם המטלות הלימודיות נדרשים לבד מידע בתחום הדעת, מיומנויות חשיבה, כגון הבחנה בין קטגוריות, הבנת רצף סיבתי והיקשים, ניתוח טיעונים ובנייתם.

ענת זוהר תציג את המדיניות החינוכית של "האופק הפדגוגי" של משרד החינוך, המדגישה לימוד עם הבנה מעמיקה ופיתוח מיומנויות חשיבה בכל מקצועות הלימוד (זוהר, 2006) וכן דוגמות לאסטרטגיות חשיבה רלוונטיות להוראת העברית ודרכים להטמעתן במהלך ההוראה.

מזל שניאק תציג את תפיסת הלשון כמערכת סימנים מוסכמת, שאינה נלמדת בנפרד כמערכת כללים העומדת לעצמה אלא בתוך הקשר חברתי-תרבותי, תוך שימת דגש על פיתוח כשירויות טקסטואליות פרגמטיות. בתחום הוראת העברית פותחו תכניות שונות ומיזמים המדגישים טיפוח חשיבה ומטא-קוגניציה באמצעות שליטה בשפה. בתכניות אלה מודגשת הזיקה בין מיומנויות הנדרשות לקידום החשיבה לבין הכישרים הלשוניים העשויים לסייע במימושן.

עליזה עמיר תציג את תכנית שלהב"ת (שילוב הבנה והבעה בתחומי הדעת), המעמידה במרכז את הדיאלוג שהמורה והתלמידים מנהלים עם הטקסט הלימודי. במסגרת זו מורי מקצועות שונים – הומניסטיים, ריאליסטיים וטכנולוגיים כאחד – לומדים עקרונות בהוראת הלשון האופיינית לתחום הדעת, ומתנסים ביישומם ובשילובם בשיעוריהם.

הלה אתקין תציג את התכנית לטיפול ההבעה בעל-פה (רטוריקה), המטפחת את הקשר שבין השפה הדבורה לשפה הכתובה. תכנית זו שואפת להביא את התלמידים לשליטה בטקסט דבור-מתוכנן נאות. זוהי מטלה המחייבת תכנון תוך הבניה של הנחות יסוד ביחס לידע המוקדם של קהל המאזינים (Elbow, 1998). נוסף על כך נדרשת יצירה של טקסט עצמאי הנסמך על מקורות שונים ומממש מטרות חברתיות, כגון מסירת מידע, נקיטת עמדה או הסבר של תופעה.

עיריית השכל-שחם תציג את מיזם הבעה בכתב והערכתה באמצעות תיק עבודות. התכנית מטפחת כתיבת טיעון של תלמידים תוך מיזוג מידע ממקורות שונים. כתיבת טיעון דו-צדדי היא מטלה קוגניטיבית מורכבת העושה שימוש בכלים לשוניים ובמטא-אסטרטגיות.

ויגוצקי, ל' (2003). *מחשבה ותרבות*, ירושלים: משרד החינוך ומכון ברנקו ויס.
זוהר, ע' (2006). *אופק פדגוגי ללמידה* (נייר עמדה). ירושלים: משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית
www.education.gov.il

זוהר, ע' (2006). *למידה בדרך החקר, אתגר מתמשך*. ירושלים: מאגנס.
פלד, נ' (1996). על מהות המעבר מדיבור לכתיבה: בדיקת טקסטים שמייצרים ילדים בסוגות שונות בדיבור ובכתיבה. בתוך: *דרכים לאוריינות – מדיבור לכתיבה*. ירושלים: הוצאת כרמל ומכללת דויד ילין, 281-308.

Elbow, P. (1998). *Writing with Power*. Oxford: Oxford University Press.

Kress, G. (1982). *Learning to Write*. London: Routledge & Kegan Paul.

בין שיח היחיד לקולות הרבים: המונולוג כמרכיב ביחידת שיח רב-קולית

איילת כהן

המונולוג, בין אם הדברים כתובים ובין אם הדובר נושא את דבריו בפני קהל, מספק לדמות הדוברת הזדמנות לביצוע דרמטי ולחשיפה עצמית, היוצרים אשליה של מימיזיס טהור. המחוה המוצעת לדובר בכך שמפנים לו במה, ההיענות לגילוי הלב הפומבי והבטחת הקשב הנלווית לפעולות אלה מחייבות הנחה בסיסית של כנות ושל תביעה לאמינות. תביעה זו היא המעניקה למונולוגים של עדות את תוקפם כשחזור פומבי של חוויה אישית עזה, פיזית ונפשית כאחד (Peters, 2003; Ellis, 2000).

מטרת המחקר היא להגדיר מאפייני תבנית-שיח ייחודית, שבה יוצר רצף ערוך של מונולוגים וחלקי מונולוגים, הנישאים בפני המצלמה במסגרת כתבת טלוויזיה או בסרט תיעודי, מעין פסיפס מלוכד של קולות-יחיד. הדוברים הנראים על המסך וקולותיהם המושמעים משמשים כטיעונים מרכזיים במארג הרטורי של הכתבה (Blair, 2004; Groake, 2002; Slade, 2003). הדיון יתמקד באופי המשתנה של מחוות "פינוי הבמה" לדובר היחיד במסגרת-על נרטיבית המקשרת באופן מגמתי בין יחידות חד-קוליות עצמאיות. רצפי המונולוגים מתאפיינים בפיצול המכוון שמציבים יוצרי המשדרים בין המונולוג המושמע לבין המסגרת הפוליפונית שבתוכה הוא נתון. גוונים שונים של תפקודיהם המסורתיים של המונולוגים מוסיפים להתקיים בכל אחת מהיחידות הנפרדות, אך הטקסט המלוכד, המגמתי, המקשר ביניהן מאיר באור שונה את הנחת עמדת הכנות, את מידת האמינות של העדות ואת תפיסתו הבסיסית של המונולוג כהבעת רגש אותנטית.

שיטת המחקר מציעה דיון רב-מודאלי במאפיינים החזותיים והמילוליים של דוגמאות מתוך רצפים של שיח-יחיד שנשאו תושבי גוש קטיף בזמן תהליך ההתנתקות (אוגוסט 2005) בפני מצלמות הטלוויזיה הישראלית ובטקסטים דמויי מונולוג ששובצו במשדרים שליוו את התהליך. רצפים כאלה הופיעו ברבות מן הכתבות שסיקרו את אירועי ההתנתקות, ושימשו כמקור מרכזי להשמעת קולם של התושבים (ראו כהן, 2007). הדיון יתמקד במאפיינים האפיסטמולוגיים של המונולוגים ובתפקוד שלהם כטקסט שכנועי, וכן בהיבטיהם הלשוניים והחברתיים.

כהן, א' (2007), דימויים חזותיים כטיעונים במערכה אידיאולוגית: דילמות בסיקור הטלוויזיוני של תהליך ההתנתקות, *במכללה* 19, 15-37.

Blair, A.J. (2004). The rhetoric of visual arguments. In Ch.A. Hill & M. Helmers (eds.). *Defining Visual Rhetoric*. Mahwah, New Jersey, London: Erlbaum, 41-62.

Ellis, J. (2000). *Seeing Things: Television in the Age of Uncertainty*. London & New York: I.B. Tauris Publishers.

Groarke, L. (2002). Toward a pragma-dialectics of visual argument. In F. van Eemeren (ed.). *Advances in Pragma-Dialectics*. Amsterdam: Newport News, 137-151.

Peters, J.D. (2001). Witnessing. *Media, Culture & Society* 23, 707-723.

Slade, Ch. (2003). Seeing reasons: Visual argumentation in advertisements. *Argumentation* 17, 145-160.

חזרה לתרבות ולשפה דרך תיאטרון קהילתי

מרק כצנלסון

בהרצאה זו אדווח על תצפיות שנערכו במשך כשנה בתיאטרון קהילתי באריאל. בתיאטרון זה משחקים נערים שעלו ארצה עם הוריהם מברה"מ לשעבר בגיל חצי שנה עד ארבע שנים. חלק מהם התקשו בהתחלה לדבר ברוסית, אך התעקשו שידברו אתם בשפה זו. במאי הקבוצה הוא גם מייסד התיאטרון הקהילתי. לבמאי מספר תכונות שבעזרתן הוא מצליח להחזיק את הקבוצה מבחינת משמעת, לעניין אותה ולהוביל אותה. השחקנים נמשכים אליו בשל הידע הנרחב שלו בתחומים שונים, הכולל ידע על תרבות רוסית.

גיליתי בבני נוער אלו מספר תכונות מנוגדות לכאורה – מצד אחד אהבת רוק כבד, המעידה על מחאה נגד הממסד והקונפורמיות, ומצד שני השתייכות לבני טובים. דיבורם מורכב משלוש שפות: רוסית, עברית ואנגלית. בשתי השפות הראשונות הם משתמשים בצורה די שווה, אך האנגלית בולטת אצלם בהרבה מילות קישור. אף שהם אוהבים את המדינה, רובם מעדיפים לא להתגייס ליחידות קרביות. בעריכת ראיונות אישיים נתגלה שמתוך שישה רק שניים מגדירים את עצמם כישראלים, ולשאר הבנים החלק הרוסי הוא הדומיננטי. במהלך התצפית מצאתי שבני הנוער נמשכים לתרבות ולספרות הרוסית ורוצים לדבר בשפה זו. הדבר נובע באופן חלקי מן הבית והשאר הם שואפים לקבל מן התיאטרון. אלפי (1986) טוען שדרך תיאטרון קהילתי תושבים מקבלים ביטוי לצרכים ולרצונות. פעילות זו עשויה להביא תועלת למשתתף בהם ולקהילה.

התיאטרון הקהילתי נוסד בידי הממסד כמכשיר אינטגרטיבי, שנועד לנטוע בשחקנים אידאולוגיה שלפיה שינוי פירושו הטמעת ערכי החברה והתרבות ההגמונית. לעומת זאת, השחקנים נוטים להשתמש בתיאטרון הקהילתי כסוג של נשק סמלי, שבעזרתו הם מבטאים מחאה והתנגדות לסדר חברתי הרווח (לב-אלגים, 2005). כהוכחה לכך לב-אלגים מביאה דוגמה של קבוצת נשים המנצלות את התיאטרון הקהילתי לא רק להעלאת המודעות ולחיזוק עצמי, אלא כדי לשנות את האווירה החברתית ולהרחיב את המרחב הציבורי-חברתי שהחברה נותנת להן.

לפי גירץ (1973) ההתנהגות האנושית היא פעולה סימבולית ויש להתרכז במסר מתוך ההתנהגות ופחות בהתנהגות עצמה. האדם עצמו יוצר את התרבות. כמו עכביש האדם טווה סביבו תרבות. אני מוצא שבתיאטרון הקהילתי הנערים מוצאים לעצמם אפשרות לחזור לשורשים ולקבל את מה שחסר להם. כתוצאה מכך לתיאטרון הקהילתי יש משהו מחתרת, שנוגד את האינטרס של הממסד. מצד אחד הנערים באים לשחק, אך מנגד הם שואפים לחזור לשורשים.

אלפי, י' (1986). *תיאטרון וקהילה – שיטות ביישום תיאטרון קהילתי*. בהוצאת הסכנות היהודית, המחלקה להתחדשות השכונות ואגף התכנון.

גירץ, ק' (1973). *תיאור גדוש: לקראת תיאוריית תרבות פרשנית. פרשנות של תרבויות*. ירושלים: הוצאת כתר.

לב-אלגים, ש' (2005). נשים מוכות בתיאטרון קהילתי. *תיאוריה וביקורת* 27, 145-151.

אוריינות שמחוץ לבית-הספר: טורניר כתיבה, סיבוב שני

עליזה לזרסון

על רקע "משבר האוריינות" והכישלונות במבחנים הארציים והבינלאומיים, על רקע השיח הציבורי הגועש, שמפנה תדיר אצבע מאשימה למופקדים על החינוך הלשוני, מתבקשת זה מכבר בחינה האוריינות מזווית אחרת. לשם כך צריך להרחיב את הגדרתה, לבדוק אותה בהקשרים יום-יומיים (ולא רק לימודיים) ולנקוט גישה לא-שיפוטית. בכך בדיוק עוסק תחום ה"אוריינות שמחוץ לבית הספר", הזוכה בשנים האחרונות להתעניינות מחקרית מואצת (Hull & Schultz, 2001). אחת ההסתעפויות של ענף זה מתמקדת במחקר האוריינות המקוונת (למשל שראל, 2003; עשת-אלקלעי, 2004; Kress, 2003) בתרבות הנוער (למשל Alvermann, 2004).

כאן גם ממוקם המחקר שברצוני להציג. עניינו המרכזי הוא בהיבטים של כתיבה וקריאה כפי שבאים לביטוי מחוץ לבית הספר ("ללא השגחה") בערוץ מקוון (אתר אינטרנט רב-משתתפים) העוסק בתרבות נוער פופולרית (ראפ) כאן (ישראל) ועכשיו (ראשית האלף השלישי). המחקר שואל בין השאר מה משמעותו של "פרופיל אורייני" בהקשר החברתי-תרבותי הזה, ממה הוא מורכב, מה נחשב ל"עצימות אוריינית גבוהה", ואיפה עובר ה-"great-divide" החדש.

האוריינות של בני הנוער באתר הראפ נחשבת לאוריינות שוליים. המונח בא לציין את מיקומה השולי יחסית של האוריינות הדומיננטית, הסטנדרטית, והוא נדון עד לא מכבר בהקשרים של חסך, פיגור והיעדר (Barton & Hamilton, 1998). המחקר כיום נותן תוקף לאוריינויות השוליים. הוא רואה אותן כמערכות רבות-עצמה, הכוללות פרקטיקות שצריכות להיבחן בזכות עצמן. המחקר הנוכחי מושתת גם הוא על תפיסה זו והוא נוקט בהשראתה עמדה חקרנית, המעוניינת לנתח "אירועים אורייניים" בהקשרם החברתי-תרבותי ולחשוף את הפוטנציאל הטמון בהם. במסגרת הרצאתי אציג "אירוע אורייני" העוסק בהכנות לטורניר כתיבה. אדגים באמצעותו דרך ניתוח מולטימטודולוגית המשלבת כלי חקירה מן הבלשנות, הסוציולוגיה וניתוח השיח.

עשת-אלקלעי, י' (2004). אוריינות דיגיטאלית: מסגרת מושגית עבור מיומנויות חשיבה בעידן

הדיגיטאלי. <http://www.isoc.org.il/magazine/index.html>

שראל, צ' (2003). אוריינות חדשה. קיוונים, כתב-עת אינטראקטיבי מקוון (15.12.2003).

<http://kivunim.macam.ac.il/inner.aspx?menu=2&innerPage=articleHome&id=5>

Alvermann, D.E. (ed.) (2004). *Adolecents and Literacies in a Digital World*. New-York: Peter Lang Publishing.

Barton, D. & M. Hamilton (1998). *Local Literacies*. London: Routledge.

Hull, G. & K. Schultz (eds) (2001). *School's Out! Bridging Out-of-School Literacies with Classroom Practice*. New York: Teachers College Press.

Kress, G. (2003). *Literacy in the New Media Age*. London: Routledge / Beverly Hills: Sage.

"הקונצרט החי": מבט אל דרכי המוזיקליזציה בחברה רב-תרבותית

דו"צי ליכטנשטיין

סוד גלוי הוא שהמוזיקה והחינוך המוזיקלי מושתתים על שלושה צירים מרכזיים: היצירה, הביצוע וההאזנה. האחרון, המתנהל בדרך כלל בהאזנה למוזיקה מוקלטת, מקבל את מלוא משמעותו בשעה שהמאזין נחשף אל הביצוע החי של היצירות המוזיקליות, אל הקונצרט. בניית תהליך ההזדקקות או "תיאבון" לקונצרט החי הנו אתגר אמנותי וחברתי בעת ובעונה אחת. אחת השאלות המרכזיות נוגעת לדרכי הרצף וההמשכיות של האירוע הקונצרטי המזמנות לצעיר את ההתכנסות עם עצמו בזיקה אל המשמעויות והפרשנויות העולות מתוך האינפורמציה המוזיקלית הנשמעת ואל מסורות האזנה שלו.

התכנית הקהילתית "מפגשים עם מוזיקה חיה", מטעם המדרשה למוזיקה שבמכללת לוינסקי לחינוך, מופעלת מזה תשע שנים בקרב תלמידים יהודים ילידי הארץ ועולים חדשים, תלמידים ערבים, נוצרים ומוסלמים, ותלמידים בני עובדים זרים. היא מתנהלת לפי שלושה שלבי ביצוע בכל סמסטר: (א) הכנת התלמידים לקראת הקונצרט על ידי המורה למוסיקה; למידת היצירות בהקשר הסגנוני, התרבותי והחברתי שלהן; (ב) סדנאות קמריות במפגשי הכנה עם נגני התזמורת בין כותלי בית הספר ובהנחיית פרחי הוראה של המדרשה למוזיקה; (ג) צפייה והאזנה בקונצרט הסימפוני המסכם באודיטוריום הקהילתי. נראה כי שפת המוזיקה הופכת בעת ובעונה אחת לאמצעי וליעד; דרכה יש סיכוי להעשרת עולם הדימויים בהקשר התרבותי ולטיפוח יכולת ההפשטה וההבעה דרך המפגש בין המטען הקוגניטיבי של המאזין לבין זה הטמון ביצירה הנלמדת והמבוצעת (Lundquist & Szego, 1998).

הדילמות העולות בפני מובילי התכניות על מידת האיזון בין המוזיקה המערבית לשאינה מערבית קשורות בשאיפה להעלאת המודעות לאחרות ולדמיסטיפיקציה של האחר העוין דרך קודים של תרבות הקשב ושל יכולת הביטוי והפרשנות בקרב המורים למוזיקה והתלמידים (Lichtensztajn, 2007). סוגיות אלו מתועדות בדו"ח הערכה של תכנית "מפתח" בבתי ספר יסודיים בתל אביב ובסביבותיה (Shimoni; Shteiman & Yaakobi, 2003) ושל תכנית "קדמה", בבתי ספר יסודיים יהודיים וערביים בחיפה (שטיימן ווינוגרד-ג'אן, 2007). המחקר בדק בכלים כמותיים ואיכותיים את אוכלוסיות התלמידים, המורים, מנהלי בתי ספר, נגני התזמורת ומובילי התכנית. התוצאות דילמות בבחינת הרפרטואר המוזיקלי, תרבות ההוראה ודרכי עריכת הקונצרט החי. הן מצביעות על סוגיות ערכיות הנעות בין שימור לתמורה במסורות האזנה למוזיקה החיה ובזיקתן למרקם הרב-תרבותי המאפיין את החברה בימינו (Walker, 2007).

שטיימן, י' ות' וינוגרד-ג'אן (2007). תכנית "קדמה" - מפגשים בין-תרבותיים עם מוזיקה "חיה", דו"ח הערכה (2005-2007). רשות המחקר, ההערכה והפיתוח, מכללת לוינסקי לחינוך.

Lichtensztajn, D. (2006). The "live" concert, a transient episode or a continuous educational event in a multi-culturally divided society? In D. Coffman & L. Higgins (eds.). *Proceedings from the 2006 ISME Community Music Activity Seminar*, 111-121.

Lundquist, B. & C.K. Szego (eds.) (1998). *Music of the World's Cultures*. ISME.

Shimoni S., Y. Shteiman & T. Yaakobi (2003). *Evaluation of the KeyNote Project for Music Education in Elementary Schools and Community Ties*. Tel Aviv, 54-57.

Walker, R. (2007). *Music Education: Cultural Values, Social Change and Innovation*. Springfield, Illinois, 160-162.

מגוון שפות הסימנים בישראל [סימפוזיון]

עירית מאיר, אסף ישראל, שרה לנסמן, חנאן חיר ומונה עבד אל ראזק

בישראל קיימות כמה שפות סימנים, שהתפתחו בתנאים סוציו-לשוניים שונים ובאופן עצמאי אלו מאלו. שפות אלו הן צעירות למדי (גילן לא עולה על 100 שנה), ולפיכך מחקר של שפות אלו יכול להאיר את ענינו כבלשנים באשר לאופן שבו שפה נוצרת ומתפתחת, ובאשר לאינטראקציה בין התנאים הסוציו-לשוניים שבהם השפה התפתחה לבין מבנה השפה. מטרת הסימפוזיון היא להציג ארבעה מחקרים עדכניים על ארבע שפות סימנים הקיימות בארץ, שהתפתחו בתנאים שונים.

היווצרותן של שפות סימנים בארץ – סקירה השוואתית

עירית מאיר

שפות סימנים נוצרות כאשר אנשים חירשים באים זה עם זה במגע רציף לאורך זמן. קיימים שני מצבים טיפוסיים המאפשרים זאת: האחד, מפגש של אנשים חירשים סביב בית ספר לחירשים או מועדון חירשים. במצב זה החירשים חיים בתוך חברה שומעת, אך בדרך כלל אינם מתערים בה, נותרים בשוליה ומחפשים אנשים חירשים אחרים לצורך שיוך חברתי. המצב השני מתרחש בדרך כלל בקהילות קטנות, מבודדות יחסית, עם נטייה לנישואים בתוך הקהילה. אם בקהילה כזאת ישנם אנשים הנושאים גן לחירשות, יביא הדבר לאחוז גבוה של חירשים יחסית לאוכלוסייה הרגילה. פעמים רבות מתפתחת בקהילות אלו שפת סימנים ייחודית למקום, שבה משתמשים החירשים וגם בני משפחתם השומעים (Groce, 1985; Sandler et al., 2005). בישראל ישנן שפות סימנים שנוצרו בשני האופנים האלו. ההרצאה תתאר ותשווה את אופן התפתחותן של שלוש שפות סימנים שונות שקיימות בארץ: שפת הסימנים הישראלית (מאיר וסנדלר, 2004), הבדואית (אל סיד, 2005, Sandler et al.), ושפת הסימנים של עין מאהל.

שונות ברמה התת-מילית בשתי שפות סימנים

אסף ישראל

כמו מילים בשפה מדוברת, גם סימנים בשפת-סימנים הם מבנים המורכבים מצירוף של אלמנטים חסרי משמעות. בשפה מדוברת אלמנטים אלה הם עיצורים ותנועות, ובשפת הסימנים הם תבניות כף היד, תנועות ומיקום הסימן (מאיר וסנדלר, 2004). כמו בדיבור, גם בהפקת סימנים תמיד קיימת שונות כלשהי בין מסמנים שונים באופי המרכיבים התת-מיליים. המחקר הנוכחי בודק שונות זו בהשוואת המבנים השונים שמפיקים מסמנים שונים עבור אותו סימן לקסיקלי. עשרה סימנים סומנו בידי חמישה עשר מסמנים שונים מכל שפה. כל הפקת סימן נותחה לפי הפרמטרים הפונולוגיים של סימנים – תבנית כף יד, מיקום ותנועה. הדגש הוא על השוואת דרגת השונות ומאפייניה בין שתי שפות שונות – הישראלית והבדואית – שלמרות גילן הזהה, נמצאות בשלבים התפתחותיים שונים, והן בעלות רקע חברתי-תרבותי שונה. נוסף על כך, המחקר משווה בין שלוש קבוצות גיל בתוך כל שפה על-מנת לבדוק אם חל שינוי הדרגתי בשפה ואם רמת השונות התת-מילית היא מאפיין של שלבים בהתפתחותה. לבסוף, השונות בין בני משפחה אחת מושווית עם השונות בין מסמנים שאינם בני אותה משפחה, מתוך כוונה לבדוק אם התא המשפחתי מהווה סביבה בעלת השפעה שונה על התפתחות השפה.

שפת סימנים אלג'ירית בישראל

שרה לנסמן

בקהילה היהודית בעיר ג'ארדאיה שבאלג'יר היה אחוז גבוה של חירשים, וכתוצאה מכך התפתחה במקום שפת סימנים ייחודית, שמשמשים בה חירשים ושומעים כאחד (Briggs & Guede, 1964). כאשר אנשי הקהילה עלו ארצה (בשנות ה-60), הם הביאו עמם שפה זו, והם ממשיכים להשתמש בה עד היום. המחקר בודק את התנאים שהביאו להיווצרות השפה ולהישרדותה בארץ למרות המגע ההדוק עם שפת הסימנים הישראלית. המחקר מבוסס על ראיונות עם חמישה אנשים המשתמשים בשפת הסימנים האלג'יראית גם כיום. ראיונות אלו מתמקדים בהיסטוריה האישית של המסמנים – ילדותם באלג'יריה, עלייתם ארצה, השתלבותם בקהילת החירשים בארץ ויחס החירשים בארץ אליהם. כמו כן נערך מחקר השוואתי של 200 סימנים מאוצר המילים של השפה עם אוצר המילים של שפת הסימנים הישראלית, כדי לבסס את הטענה כי זוהי שפה עצמאית, על פי אמות מידה של מחקר גלוטוכרונולוגי (Woll, 1983).

שפת הסימנים של עין מאהל

חנאן חיר ומונה עבד אל ראזק

המחקר סוקר את התנאים שהביאו להתפתחות שפת סימנים בכפר עין מאהל, ומשווה את אוצר המילים של שפה זו לאוצר המילים של שפת הסימנים הישראלית, במטרה לקבוע עד כמה קיימת השפעה הדדית בין שתי שפות אלו. המחקר מבוסס על שלושה כלים: (א) ראיונות עם אנשים בכפר לגבי ההיסטוריה של החירשים בכפר ומעמד החברתי של חירשים אלו; (ב) מחקר השוואתי (גלוטוכרונולוגי) של כ-200 סימנים משפת הסימנים של עין מאהל עם הסימנים המקבילים בשפת הסימנים הישראלית, המיועד לקבוע את אחוז החפיפה בלקסיקון של שתי השפות; (ג) מחקר השוואתי של הפקת 40 סימנים על ידי שישה נבדקים משתי קבוצות גיל, שמטרתו לקבוע את מידת השונות בקרב מסמני השפה.

מאיר, ע' ווי' סנדלר (2004). *שפה במרחב, אשנב לשפת הסימנים הישראלית*. חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.

Briggs, L.C. & N.L. Guede (1964). *No More for Ever: A Saharan Jewish Town*. Cambridge, Mass.: Peabody Museum.

Groce, N.E. (1985). *Every Here Spoke Sign Language: Hereditary Deafness on Marta's Vineyard*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Ragir, S. (2002). Constraint on communities with indigenous sign language: Clues to dynamics of language genesis. In Wray, A. (ed.). *The Transition to Language*. London: Oxford University Press, 272-296.

Sandler, W. et al. (2005). The emergence of grammar: Systematic structure in a new language. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the U.S.*

Woll, B. (1983). The comparative study of different sign languages. In F. Loncke et al. (eds.). *Comparing Sign Languages: Recent Research in European Sign Language*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 79-92.

”גם אני בנויה אחרת”: שיח קווירי ישראלי

טל מורס

המסורת המחקרית בתחום שיח ומגדר הרבתה לעסוק לאורך השנים בהבדלי השיח והשפה בין גברים לנשים. על פי רוב היו אלה גברים ונשים הטרוסקסואלים (Tannen, 1996), אולם מחקרים אחרים עסקו באסטרטגיות השיח של גברים הומואים (Jacob, 1996). מחקרי מצטרף למחקרים אלו ובוחן את אסטרטגיות השיח של הומואים בישראל. הרצאתי תתמקד ב'כינוי הפוך' (inverted appellation), כלומר שימוש בלשון נקבה ביחס לגברים (Bunzl, 2000).

מחקרי עוסק בניתוח שיחה דבורה בין בני-זוג הומואים. בני הזוג הקליטו את השיחה ביניהם, ושיחה זו נותחה במתודות המקובלות בחקר השיחה (C.A). המבעים באינטראקציה נבחנו לעומק, ונותחו תוך התייחסות לסוגיות מגדריות. במחקר נבחנו אסטרטגיות שיח שונות, בהתבסס על תיאוריית הכוח, וכן נבחן השימוש באסטרטגיות השונות בהתאם למיקומן באינטראקציה. ניתוח המבעים מתייחס גם למסגרת הרחבה יותר הקשורה לכינון זהות מגדרית באמצעות השפה. השימוש בכינוי הפוך על ידי הדוברים ששיחתם נבדקה במחקר מתבטא בדיבור בגוף ראשון נקבה, בהטיית שמות 'גבריים' לשמות 'נשיים' ובשימוש בכינויים נשיים ביחס להומואים אחרים. כך למשל, במהלך שיחה שנבדקה, 'יוסי' מדבר על חברו 'אילן', שאותו הוא מכנה 'אילנית' ומתייחס אליו פעם כגבר ופעם כאישה: "אילנית למשל, היא אובססיבית על מחשב. לפי דעתי הוא חבר ב-, בגיידאר, ובגיי-רומיאר".

ההרצאה תדון בשימוש בכינוי הפוך בעברית ותנסה לאפיין את השימוש באסטרטגיה זו. בדומה למחקרים דומים בשפות אחרות, ממצאי המחקר ביחס לדוברי עברית מלמדים כי השימוש של הדוברים באסטרטגיה של כינוי הפוך – אין מקורו בחוסר שליטה בחוקי השפה. אסטרטגיה זו מכופפת את חוקי השפה במטרה לקעקע את הדיכוטומיה המגדרית הקיימת בחברה, שמדירה הומואים מן הסדר החברתי-מגדרי. השימוש בכינוי הפוך נועד לחפש נתיב אחר בשפה, שיכיר בפרקטיקה המינית ההומוסקסואלית ויאפשר ניסוח זהות מגדרית נזילה. נוסף על כך, משמשת אסטרטגיה זו כאמצעי פרודי, העושה שימוש פוליטי בשפה (Livia, 1997; Pastre, 1997). זו אסטרטגיה חזקה, שבאמצעותה הדוברים 'עושים מגדר' (doing gender) הלכה למעשה. ההרצאה תבחן את אחת האסטרטגיות הלשוניות של הומואים בישראל. כפי שניתן ללמוד מניתוח האינטראקציות, הדוברים לא רק מדברים, אלא גם עושים (באמצעות הדיבור כמובן). ניתוח השיחה בין הדוברים מלמד כי לשפה יש כוח לפרש את המציאות וכוח לשנות את המציאות.

Bunzl, M. (2000). Inverted appellation and discursive gender insubordination: An Austrian case study in gay male conversation. *Discourse & Society* 11(2), 207-236.

Jacobs, G. (1996). Lesbian and gay male language use: A critical review of the literature. *American Speech* 71(1), 49-71.

Livia, A. (1997). Disloyal to masculinity: Linguistic gender and liminal identity in French. In K. Hall & A. Livia (eds). *Queerly Phrased: Language, Gender and Sexuality*. Oxford University Press, 349-368.

Pastre, G. (1997). Linguistic gender play among French gays and lesbians. In K. Hall & A. Livia (eds). *Queerly Phrased: Language, Gender and Sexuality*. Oxford University Press, 369-379.

Tannen, D. (1996). *Gender and Discourse*. New York: Oxford University Press.

הבעת עמדה אפיסטמית בקרב גברים ונשים בשיח העברי היום-יומי הדבור כרמית מילר

מחקרים בתחום שפה ומגדר מצביעים על דפוסים שונים של התנהגות לשונית המאפיינים גברים ונשים בשיח יום-יומי דבור. לדוגמה, Lakoff (1975) טענה כי נשים משתמשות באמצעים לשוניים, כגון: סייגים, שאלות 'Tag', מתאר הנגנה עולה ועוד, במידה רבה יותר מגברים, וכי שימושם באמצעים אלו מעיד על חוסר ביטחון בדבריהן ועל חוסר אסרטיביות באופיין. לעומת זאת, Edelsky (1979) לא מצאה במחקרה הבדלים בין גברים לנשים במידת שימושם במתאר הנגנה עולה, ו-Holmes (1990) מצאה במחקרה כי גברים השתמשו בסייגים ובשאלות 'Tag' להבעת חוסר ביטחון במידה רבה יותר מנשים. על רקע מחלוקת זו מתמקד מחקרי הבעת עמדה אפיסטמית בקרב גברים ונשים בשיח העברי היום-יומי הדבור.

עמדה אפיסטמית מצביעה על מידת ביטחונו של הדובר במבע הנאמר על ידיו או על ידי בן שיחו או על מקורות הדברים הנאמרים בשיחה (Palmer, 1986; Chafe, 1986; Kärkkäinen, 2003). עמדה זו מובעת לעתים תכופות בשיח היום-יומי הדבור, והבעתה מתבצעת באמצעים לשוניים או פרא-לינגוויסטיים שונים (Wu, 2003). אמצעים אלה משמשים להבעת סוגים שונים של עמדה אפיסטמית. סוג העמדה המובע בכל אחד מהאמצעים הלשוניים אינו מוחלט וקבוע אלא תלוי בהקשר הרחב שבו הופק האמצעי בשיחה (Holmes, 1990).

במחקר זה בדקתי אם קיימים הבדלים בין גברים לנשים (ואם כן, מה טיבם) באמצעים הלשוניים המשמשים אותם להבעת עמדה אפיסטמית בשיח העברי היום-יומי הדבור וכן בסוגי העמדות שהם מביעים באמצעים אלו. לשם כך ניתחתי אמצעים לשוניים המשמשים גברים ונשים להבעת עמדה אפיסטמית מסוגים שונים. אמצעים אלה נותחו בשיחות מוקלטות שנערכו באופן טבעי וספונטני בין חברים, קרובי משפחה או מכרים. בכל השיחות השתתפו דוברים משני המינים. במחקר נמצא כי האמצעים הלשוניים השכיחים ביותר בקרב הגברים שימשו להבעת ביטחון מלא בתוכן דבריהם. לעומת זאת, האמצעים השכיחים ביותר בקרב הנשים שימשו להבעת ביטחון חלקי בתוכן דבריהן. מבין האמצעים ששימשו את הדוברים להבעת עמדתם כלפי דבריו של בן השיח, נמצא כי האמצעים השכיחים ביותר בקרב הנשים שימשו להבעת ביטחון המלא בדברי בן השיח, ואילו האמצעים השכיחים ביותר בקרב הגברים שימשו להבעת התנגדותם לדברי בן השיח. המחקר מראה שקיימים הבדלים בין גברים לנשים באמצעים הלשוניים המשמשים אותם להבעת עמדה אפיסטמית וכן בסוגי העמדות שאותם הם מביעים באמצעים אלה.

Chafe, W. (1986). Evidentiality in English conversation and academic writing. In W. Chafe & J. Nichols (eds.). *Evidentiality: The Linguistics Coding of Epistemology*. New Jersey: Ablex, 261-272.

Edelsky, C. (1979). Question intonation and sex roles. *Language in Society* 8, 15-32.

Holmes, J. (1990). Hedges and boosters in women's and men's speech. *Language and Communication* 10(3), 185-205.

Kärkkäinen, E. (2003). *Epistemic Stance in English Conversation*. Amsterdam: J. Benjamins.

Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.

Palmer, F.R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wu, R.J.R. (2003). *Stance in Talk: A Conversation Analysis of Mandarin Final Particles*. Amsterdam: John Benjamins.

הכתיבה כהשתתפות: היבטים תרבותיים בטקסטים של תלמידות חב"ד

נורית מירב

ההרצאה תעסוק במערכת היחסים שבין אוריינות בית ספרית-אוניברסלית לבין אוריינות תרבותית-לוקלית, כפי שבאה לידי ביטוי בבית ספר ממלכתי-דתי יסודי לבנות, המשתיך לקהילת חב"ד.

צוות בית הספר חש שתכנית הלימודים הרשמית לחינוך לשוני, שאליה הוא מחויב, מתייחסת בעיקר לטיפול כישורים אורייניים-אקדמיים, ואיננה ממלאת את המטרות החינוכיות של בית הספר. בעקבות זאת החליט הצוות להפיק תכנית לימודים בית ספרית (תלב"ס), שתשקף את ההווה האידיאולוגית-תרבותית-חברתית של בית הספר, ובו בזמן תענה לדרישות תכנית הלימודים הרשמית. הכתיבה הרבה שעסקו בה התלמידות בעת פיתוח התכנית הבית ספרית מקשרת בין דרישות תכנית הלימודים בחינוך לשוני לבין התרבות המקומית מצד אחד, ומשקפות היבטים תרבותיים-חב"דיים מצד שני.

ההיבטים התרבותיים, כפי שבאו לידי ביטוי בטקסטים של התלמידות יוצגו משלוש נקודות מוצא: (1) מטלות הכתיבה – סוגיהן, לשון ההוראות ואופן ניסוחן של מטלות הכתיבה; (2) האפיונים הלשוניים של הטקסטים; (3) נושאי הכתיבה ותכניה. אלה יוצעו מתוך שלוש פריזמות שבאמצעותן ניתן לקרוא את הטקסטים של התלמידות: פריזמה דתית-חסידית, פריזמה מגדרית-נשית ופריזמה אידיאולוגית. פריזמות אלה מממשות את התפיסה של למידה כהשתתפות בתהליך חברתי-תרבותי-היסטורי (Lave & Wenger, 1991; אלאור, 1999; ספרד, 2000) ואת הכתיבה כביטוי של השתתפות זו (Barton, Hamilton & Ivanic, 2000).

על רקע הקונפורמיות והרצייה החברתית, שהן ממאפייני התרבות המקומית, יודגמו בהרצאה ביטויי השתתפות, כפי שבאים לידי ביטוי בכתיבת התלמידות: מעורבות חברתית וקהילתית, השפעה ושכנוע, והזדהות עם מסרים תרבותיים. אלה יידונו בזיקה לדרישות תכנית הלימודים הרשמית ולהישגי התלמידות במיצ"ב.

אלאור, ת' (1999). בין אנתרופולוגיה לאוריינות. סקריפט: אוריינות, חקר, עיון ומעש 1, 13-38. ספרד, א' (2000). שתי מטפורות של למידה והסכנה הטמונה בבחירת אחת בלבד. *חינוך החשיבה* 19, 13-29.

Barton, D., M. Hamilton & R. Ivanic (eds.) (2000). *Situated Literacies: Reading and Writing in Context*. Oxford: Routledge.

Lave, J. & E. Wenger (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

אהוד מנור כגיבור תרבות: דיון ביצירתו, קריאה, שירה ונגינה

גל מנור, עפרה פוקס-מנור ורונון שפירא

אהוד מנור (1941-2005), חתן פרס ישראל, הותיר את רישומו בתחומים רבים בתרבות הישראלית. בפזמונאות כתב שירים ליריים ואישיים שביטאו את תחושותיו של דור שלם. בתרגומו הרבים לתיאטרון הצליח להעביר לעברית קולחת מחזות רבים משקספיר ועד "שיער". ברדיו ובטלוויזיה יצר בראשונה תכניות רציניות על מוסיקה וקולנוע בסגנון אישי ואינטימי. מעבר לכול ייזכר תמיד באהבתו לארץ ובאהבת האדם המשתקפת ביצירתו כולה.

גל מנור, בתו של אהוד מנור, תתהה על כוחו של הפזמון כפי שהוא מתבטא בחייו וביצירתו. אהוד מנור ז"ל התעקש כל חייו כי הוא גאה להיות פזמונאי – וביקש שלא יקראו לו משורר. אהוד מנור השתמש בפזמון על מנת להתגבר על מות אביו ואחיו, וקולו האישי הפך לכלי טיפולי עבור דור שלם. מעבר לכך, נדון באידיאולוגיות הטמונות בשיריו ובערעורו על האבחנה בין תרבות "נמוכה" ל"גבוהה".

עפרה פוקס-מנור, אלמנתו של אהוד מנור, תדבר על שיריו האחרונים של אהוד, תקרא את שירו האחרון "קרבת אלוהים" ותספר על המשמעות של השיר עבור המשפחה. כמו כן, עפרה תשתף את הקהל בשירה בציבור של כמה משיריו של אהוד מנור.

רונון שפירא, מלחין ודוקטור למוסיקה, קרא את מילות השיר "קרבת אלוהים" בעיתון, והחליט להלחין אותו. רונון יבצע את האינטרפרטציה שלו לשיר על הפסנתר.

דירוג הדינמיות בפסוקיות פועליות בטקסט היצגי

רמה מנור ויצחק שלזינגר

הטקסט ההיצגי, בהיותו טקסט מבאר, מגדיר-מתאפיין בדרך-כלל במיעוט פסוקיות פועליות בהשוואה לטקסטים מסוג אחר. במחקר זה התמקדנו בפסוקיות פועליות בסוג אחד של טקסטים היצגיים, בחנו את מידת הדינמיות שבהן והצענו סולם לדירוג הדינמיות. הקורפוס כלל עבודות סמינריוניות של סטודנטיות הלומדות לקראת התואר השני והשווינו אותן לעבודה הסמינריונית הראשונה של תלמידות התואר הראשון. ההנחה הייתה כי פסוקיות פועליות בטקסטים של תלמידות התואר השני יותאמו לאופי הטקסט ההיצגי, דהיינו יתאפיינו בדרגת דינמיות נמוכה. בפסוקיות הפועליות כללנו פסוקיות שנשואן פועל נטוי, צורות בינוני פועליות, שמות פועל ותחליפי פועל. דירוג הדינמיות בהן משקף את הטווח שמן הדרגה הגבוהה ביותר של עשייה ושל פעילות ועד לדרגה הנמוכה ביותר המציינת הימנעות מפעילות ושליטת פעילות (ויינריב, תשל"ח; ברוך ופרוכטמן, תשמ"ב; שלזינגר, תש"ס). הדירוג כולל חלוקה של הפעלים לשדות סמנטיים, כגון: פועלי תנועה, פועלי אמירה; התייחסות מורפולוגית: פועל פעיל וסביל; התייחסות לתוכנם הסמנטי-מילוני של הפעלים.

דירוג הפעלים מעלה שלוש קבוצות עיקריות: (1) רמת דינמיות גבוהה – פעלים גורמי תנועה ופועלי תנועה, פעלים גורמי פעילות ופועלי פעילות; (2) רמת דינמיות בינונית – פועלי אמירה, פועלי חשיבה, תפיסה, רגש ויחס, פועלי שינוי מצב וגרימה לשינוי מצב; (3) רמת דינמיות נמוכה ושליטת פעילות – פעלים סטטיים, פועלי גרימה להימנעות מפעילות, הימנעות מפעילות, היעדר פעולה ומעבר להיעדר פעולה, שליטת הפעולה ופועלי עזר.

הבדיקות מראות שבטקסט ראשי פועלי חשיבה/תפיסה מופיעים בראש רשימת הדירוג מבחינת תפוצתם, ואילו בטקסט נורמה מופיעים בראש רשימת הדירוג פועלי פעילות. דבר זה מלמדנו על רמת דינמיות נמוכה יחסית בטקסט ראשי, ובתוך היסודות הפועליים – כמות רבה יותר של פעלים סטטיים ופעלים המציינים היעדר פעולה ומעבר להיעדר פעולה בהשוואה לטקסט נורמה. בשני הטקסטים מופיעים פועלי חשיבה, פועלי תפיסה ופועלי אמירה בשכיחות גבוהה כמצופה מעבודת מחקר אקדמית, ופועלי פעילות במגוון צר יחסית של שדות סמנטיים הנוגעים מאופייה הביצועי של העבודה הסמינריונית. ראוי לתשומת לב מיוחדת מיעוטם הבולט של פעלים גורמי תנועה, פועלי תנועה ומעבר מתנועה בשני הטקסטים, ובמיוחד בטקסט הראשי. מסקנת המחקר היא כי תלמידות התואר השני סיגלו לעצמן במהלך לימודיהן כתיבה ההולמת את הטקסט ההיצגי.

ברוך, מ' ומ' פרוכטמן (תשמ"ב). לכל שיר יש שם. תל-אביב: פפירוס, 84-93.
ויינריב, א' (תשל"ח). מחדלים, בתוך י' מלצר (עורך). לשון, מחשבה, חברה. ירושלים: מאגנס, 249-273.

שלזינגר, י' (תש"ס). לשונות העיתון: מאפיינים סגנוניים בלשון העיתונות היומית הכתובה. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

ניטרליות ושיפוטיות במבעי המראיין: דפוס תרבותי-ישראלי?

עליזה עמיר

במסגרת מוסכמות השיח העיתונאי מצפים מן המראיינים למצב את עצמם כניטרליים בעבודתם, או לכל הפחות ליצור רושם של ניטרליות (Greatbatch, 1988). אובייקטיביות היא מושג-גג המכיל בתוכו ערכים עיתונאיים, הכוללים דיוק בעובדות והצגה מאוזנת של דעות ושל השקפות מנוגדות. מצפים אפוא מן המראיינים כי "ייצרו איזון מוצלח בין נימה אובייקטיבית וניטרלית לבין לעומתית וכחנית" (בלום-קולקה ועמיתיה, 2003). ערכים אלה מעוגנים היטב בתרבות המקצועית של העיתונות באנגליה ובארה"ב.

אולם מסתבר שהשמירה על ניטרליות מוחלטת אינה עניין של מה בכך. למרות הציפיות מן המראיין להשקיע מאמץ בהענקת רושם של ניטרליות, אנו סבורים, בדומה לקליימן והריטג' (Clayman & Heritage, 2002), כי אין הוא חף מהצגת עמדות שיפוטיות, לא כל שכן בשיח החדשותי בחברה הישראלית.

בהרצאה אציג ממצאים מתוך מחקר על הריאיון החדשותי ברדיו (עמיר, 2004), על בחירת המראיינים במבעים הנושאים ערך שיפוטי. במסגרת ההרצאה אתיחם לשאלות אלו: (א) עד כמה המראיין הישראלי מבנה חזות ניטרלית? (ב) האם הבחירה של המראיין במבע שיפוטי או ניטרלי תלויה בתפקידם החברתי של המראיינים? (ג) האם קיים קשר בין הבחירות של המראיינים לבין דפוסים תרבותיים של החברה הישראלית?

בלום-קולקה, ש', ז' קמפף ותי' ליבס (2003). לראיין את האויב? ראיונות עם פלסטינים בתקופת אינתיפאדת אל-אקצה. בתוך י' שלזינגר ומ' מוצ'ניק (עורכים). *למ"ד לאיל"ש*. ירושלים: צבעונים, 61-77.

עמיר, ע' (2004). *הבניית דפוס שלטה ומעורבות של המראיין בריאיון החדשותי ברדיו* (עבודת דוקטור). אוניברסיטת בר אילן.

Clayman, S. & J. Heritage (2002). *The News Interview*. Cambridge: Cambridge University Press.

Greatbatch, D. (1988). A turn-taking system for British news interviews. *Language in Society* 17, 401-430.

Weizman, E. (2003). News interviews on Israeli television: Normative expectations and discourse norms. *Dialogue Analysis* 7, 383-394.

Weizman, E. (2006). Roles and identities in news interviews: The Israeli context. *Journal of Pragmatics* 38, 154-179.

**מוח, מטפורה, יצירה: המעורבות של מערכות מוח ימניות
בהבנת צירופים מטפוריים חדשים מתוך שירה
מרים פאוסט**

היכולת לקשר באופן מטפורי בין מושגים שפתיים שלכאורה אינם קשורים מאפשרת להעביר במילים מועטות, אך בעצמה אדירה, רגשות ואסוציאציות מהקשר אחד להקשר אחר, שונה לחלוטין. מעבר לכך, הקישור בין מושגים באופן מטפורי לשם יצירת משמעויות חדשות הוא אחד המרכיבים היצירתיים הבולטים ביותר בשפה ובחשיבה. במוקד המחקר הנוכחי על מוח ומטפורות הייתה השאלה האם ההבדל הקוגניטיבי בין שפה ליטרלית, המתבססת בדרך כלל על צירופים מקובלים של משמעויות מילים, לבין שפה מטפורית, המתיחדת בשימוש נרחב בצירופי מילים חדשים, לא שגרתיים, יבוא לידי ביטוי גם באופן שבו המוח מעבד שפה. במיוחד נבדקה מעורבותן של מערכות במוח הימני, שתפקודו בעיבוד שפה רגילה, מילולית, מוגבל ביותר, בהבנת צירופי מילים מטפוריים מוכרים וחדשים.

המחקר התבסס על מספר רב של ממצאים עדכניים המצביעים על תפקיד מרכזי של המוח הימני בעיבוד סוגי שפה ספציפיים כמו דו-משמעות, מטפורות, ניבים, קונוטציות, הומור ואירוניה וכן בפתרון בעיות מילוליות בלתי-שגרתיות, הדורשות חשיבה יצירתית ותובנה. העיבוד של סוגי שפה אלה דורש איתור קשרי משמעות לא-שגרתיים בין מילים, ועל כן נבדקה ההשערה שיכולת שפתית ייחודית זו של המוח הימני, שביטויה בשפה רגילה מועט יחסית, תבוא לידי ביטוי דווקא בהבנת צירופי מילים מטפוריים חדשים מתוך שירה. לשם כך נערכה סדרה של מחקרים שיישמו טכניקות שונות המשמשות בחקר המוח ובדקו את האינטראקציה בין המוח השמאלי, המומחה בעיבוד שפה, לבין המוח הימני, בהבנת צירופי מילים מילוליים ומטפוריים מוכרים וחדשים. הטכניקות הללו כללו הצגה לשדות ראיה חזויים, הדמיה מוחית תפקודית, מדידות אלקטרופיסיולוגיות של פוטנציאלים מעוררים, גרייה מגנטית חוצה-גולגולת וכן מחקר ניורופסיכולוגי עם אוכלוסייה קלינית. תוצאות המחקרים מראות שגם במוח יש מערכות ייחודיות, הממוקמות במוח הימני, המעורבות בהבנת צירופים מטפוריים חדשים ואשר נמצאו קשורות גם לחשיבה יצירתית. התוצאות הללו מצביעות על חשיבותן של מערכות מוחיות ימניות בעיבוד שפה שיש בה מרכיב של נביעה.

- Arzouan, Y., A. Goldstein & M. Faust (2007). Dynamics of hemispheric activity during metaphor comprehension: Electrophysiological measures. *Neuroimage* 38, 222-231.
- Arzouan, Y., A. Goldstein & M. Faust (2007). Brainwaves are stethoscopes': ERP correlates of novel metaphor comprehension. *Brain Research* 1160, 69-81.
- Faust, M. & N. Mashal (2007). The role of the right cerebral hemisphere in processing novel metaphoric expressions taken from poetry: A divided visual field study. *Neuropsychologia* 45, 860-870.
- Mashal, N., M. Faust, T. Hendler & M. Jung-Beeman (2007). An fMRI investigation of the neural correlates underlying the processing of novel metaphoric expressions. *Brain and Language* 100, 111-122.
- Mashal, N., M. Faust, T. Hendler & M. Jung-Beeman (in press). Hemispheric differences in processing the literal interpretation of idioms: Converging evidence from behavioral and fMRI studies. *Cortex*.

שפה מינורית: איך היא פועלת? על מגדר ועל שיבושי לשון

ליאת פרידמן

בספר "קפקא – לקראת ספרות מינורית" מתארים ז'יל דלז (Deleuze) ופליקס גואטרי (Guattari) שלושה מאפיינים של ספרות מינורית: האחד, זו ספרות של מיעוט הכותב בשפה מז'ורית; השני, הכול בה פוליטי, אפילו האמירה האינדיבידואלית ביותר; השלישי, הכול מקבל ערך קולקטיבי. "הספרות", אומרים דלז וגואטרי, "היא עניין של העם". ייחודה של ספרות מינורית, הם מוסיפים, היא בכך שהיא עושה שימוש בשפה המז'ורית ומשנה אותה. שימוש מינורי בשפה מאפשרת לקהילה, אפילו תהיה זו קהילה דמיונית, להשמיע את קולה ולשנות את התודעה הכללית שבתוכה היא ממושטרת. שפה מינורית, כלומר שימוש משובש של השפה ההגמונית על ידי מיעוט, משנה את היחס אל המיעוט על ידי הרוב.

בהרצאה זו אבקש לדון לא בספרות אלא בשפה שנשים מפעילות, אף על פי ששפתן היא גברית, ובשל כך. אבחן את האופן שבו נשים מצליחות לא רק לשבש את השפה אלא לשנות את התודעה הכללית ואת היחס לנשים בחברה. בעוד לוס איריגאראי טוענת שאין לנשים שפה ומציעה לערוך שינויים בשימוש בה – למשל ששנה אחת הכול ידברו בגברית וששנה אחר כך הכול ידברו בנשית, הצעה טובה אך לא מעשית – אבקש לבחון האם השיבושים של נשים הדוברות עברית מצליחים לשנות את היחס אליהן, ואילו שיבושי לשון אינם פועלים.

אבחן את שפתן של שתי סופרות ישראליות, רונית מטלון ורותו מודן. רונית מטלון פותחת את פרקי ספרה *קול צעדינו* בשיבושי לשון. כך למשל נפתח במשפט הפרק השלישי: "תה עם חלב היא שותה כשאי-אפשר לשתות כלום, כשהיא לא יכולה לשתות כלום". ההבהרה שהיא שאינה יכולה לשתות כלום אינה מסבירה למה היא שותה תה עם חלב, אבל כולנו מכירות את אותן אימהות ששותות תה עם חלב, בדיוק כי הן לא יכולות לשתות כלום. רותו מודן כותבת באנגלית את הקומיקס הישראלי ביותר. ספרה *Exit Wounds* הוא תרגום מילולי של העברית לאנגלית. רק ישראלים/ות יבינו זאת. כך למשל היא כותבת: "I worked myself like crazy for three months". רק נשים ישראליות מבינות את משמעות הפסוק "עבדתי כמושוגע שלושה חודשים". רותו מודן בוחרת לכתוב על גבר ובשפה הגמונית שאינה שפת אמה, וזוהי השפה הגברית הזרה שמאפשרת להבין על מה נשים מדברות. אלו שיבושי הלשון "שעושים את העבודה". בהרצאה זו אבחן את השיבושים הייחודיים של שפה מינורית של שתי נשים המצליחים לתאר אורך חיים מינורי כאילו היה מז'ורי, של נשים ישראליות בשוליים כאילו היו חלק מרכזי של החברה.

איריגאראי, ל' (2004). *אני, את, אנחנו* (תרגום ה' קרס). תל אביב: רסלינג.

דלז, ז' ופ' גואטרי (2005). *קפקא – לקראת ספרות מינורית* (תרגום ר' זגורי-אורלי וי' רון). תל אביב: רסלינג.

מטלון, ר' (2008). *קול צעדינו*. תל אביב: עם עובד.

Modan, R. (2007). *Exit Wounds*. Montreal: Drawn & Quarterly.

מטפורות כביטוי לתפיסתם של פרחי הוראה את המושגים הוראה, למידה והערכה גילה צימט

מחקר זה מתבסס על תפיסת המטפורה כחלק בלתי נפרד מהשיח, ההבנה והתרבות (Lakoff & Johnson, 1980). חוקרים מסכימים כי בקרב המורים, בהיותם בעלי מקצוע, מתרחשים תהליכים פסיכולוגיים קוגניטיביים סמויים הקשורים להצהרתם ולהתנהגותם בהוראה (Bruner, 1996; Strauss, 1993; Tomasello, Kruger & Ratner, 1993). חשיפת הבנות ואמונות של מורים היא תרומה חשובה להתפתחות המקצועית של המורים ולהשבחת ההוראה (Clark & Peterson, 1986; Olson & Bruner, 1996; Schon, 1983).

מטרות המחקר הנוכחי הן (1) לחשוף את תפיסתם של סטודנטים בהכשרת מורים את המושגים "הוראה", "למידה" ו"הערכה" באמצעות שימוש במטפורות לתיאור מושגים אלה, (2) לבדוק אם חלה התפתחות בתפיסתם של מושגים אלה במשך שנות ההכשרה. הגישה המחקרית במחקר זה היא גישה פרשנית-איכותנית מסוג "חקר מרובה מקרים ממוקד נושא" (צבר-בן יהושע, 2001). השתתפו במחקר 42 פרחי הוראה ממכללת לוינסקי לחינוך. איסוף הנתונים נערך באמצעות שני כלי מחקר: (א) "קולאז' מטפורי", אשר נבנה במחקר הנוכחי, (ב) שאלון.

נמצאו מספר ממצאים בולטים ובהם: (1) זיהוי מבנה מושגי מצטבר של תפיסות הסטודנטים לכל אחד מהמושגים: הוראה, למידה והערכה, (2) למושג הוראה נמצא ביטוי רב בעוד שלמושגים למידה והערכה נמצא ביטוי מטפורי מועט, (3) נמצאה עלייה בכמות הייצוגים המטפוריים עבור כל אחד מהמושגים בהתאם לשנת ההכשרה.

למחקר הנוכחי תרומות בשני מישורים, התאורטי והפרקטי. במישור התיאורטי, חשיפת התפיסה המושגית של פרחי ההוראה את המושגים הנחקרים תורמת לידע בתחום הכשרת מורים ולשינויים החלים בו. במישור הפרקטי, התרומה היא בתחום הכשרת מורים. מודעות המדריך הפדגוגי למערכת תפיסתית של המתכשרים להוראה פותחת צוהר להבנת תפיסתו של הסטודנט את המושגים ומהווה בסיס לדיון ולשינוי תפיסות בתחום החינוכי.

צבר, נ"ב (2001). *מסורות וזרמים במחקר האיכותי*. לוד: דביר.

Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Cambridge: Harvard University Press.

Clark, C.M. & P.L. Peterson (1986). Teachers' thought processes. In: M.C. Wittrock (ed.). *Handbook of Research on Teaching*. New York: Macmillan, 255-296.

Lakoff, G. & M.L. Johnson (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Olson, D.R., & J.S. Bruner (1996). Folk psychology and folk pedagogy. In D. Olson & N. Torrance (eds.). *Handbook of Education in Human Development*. Oxford: Blackwell, 9-27.

Schon, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.

Strauss, S. (1993). Theories of learning and development for academics and educators. *Educational Researcher* 28, 191-203.

Tomasello, M., C.A. Kruger & H.H. Ratner (1993). *Cultural learning: Behavioral and Brain Sciences* 16, 495-552.

עברית היא עברית היא עברית

הדסה קנטור

בעולם התקשורת הגלובלית הפכה האנגלית במהירות ל"לינגווה פרנקה", וכך נוצרו בלשונות שונות ביטויים המורים על שילוב הלשון הלאומית עם האנגלית. לדוגמה: פרנגליי (Franglaise) מהצרפתית, ספנגליש (Spanglish) מהספרדית, וכמובן כך גם בלשונו "אנגרית" או Hebrish, המשקפות את השאילה וכן את תרגומי השאילה, כגון כותרת הרצאתי המרמזת לביטוי המפורסם של גרטרוד שטיין "Rose is a rose is a rose".

שאילת מילים וצירופים מן האנגלית היא למעשה שאילה מתחומי התרבות השונים: פוליטיקה, כלכלה, בידור, מזון, ספורט, ביגוד, טכנולוגיה, פרסום. במקרים רבים המילה האנגלית משתלבת לתוך מערכת הפונולוגית והמורפולוגית של העברית. ה-sweater נהגה כ"סוודר". מן ה-chat נוצר הפועל "לצ'טט", ולפרקים נוצר מעין ריבוי כפול בעברית, כגון "ברקסים". כן נוספו למילים עבריות מרובות תחליות או סופיות מן האנגלית, דוגמת שריונר, אוגדונר וכיו"ב.

על אף האמריקניזציה הגוברת והולכת בלשונו, חלק הארי של אוצר המילים בעברית בת-ימינו נובע ממקורות העתיקים. האקדמיה ללשון העברית חידשה חלופות רבות למילים השאולות מלשונות זרות, אולם רק חלקן נשתלבו ללשונו של הציבור הרחב. לדוגמה, "סמובר" שהומר ל"מחס" נתקבל בחום, בעוד "מקר" (תחליפו העברי של "קולר") לא נקלט. בסקר שנערך בין דוברי עברית ילידיים, התברר שרובם הגדול הכירו את המילה "רחפת", אולם מעטים בלבד ידעו שהוא חידוש האקדמיה למילה האנגלית hovercraft או שמקורה מן הפסוק בספר בראשית "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים" (The spirit of God hovered over the face of the water).

הרצאתי תעסוק במילים ובצירופים שנשאלו בעיקר מן האנגלית, ובמילים חדשות הנובעות מן המקורות העתיקים. אין עוררין על כך שתופעת ה"אנגרית" רווחת בלשונו. ברם, החידושים הרציפים של מילים עבריות מן המקורות משמרים את התרבות ואת האופי הלאומי של השפה.

פישרמן, ח' (2006). העברית שלנו: מחקרים בלשון – השתקפות האנגלית בעברית בת ימינו. *הד האולפן החדש* 90.

קנטור, ה' (תשנ"ב). אקולוגיה לשונית – שאילות גלויות וסמויות מן האנגלית בלשון העיתונות, *בלשונות עברית* 33-35.

Safran, W. (2005). Language and nation-building in Israel: Hebrew and its rivals. *Nations and Nationalism* 11(1).

כלום תוכלנה המוכפפות לדבר? שפה, תרבות ומגדר על-פי גרסת רונית מטלון ברומן "זה עם הפנים אלינו"

ניצה קרן

השפה, זירת המאבק התרבותי הנוכחי – בין המינים, הגזעים והלאומים, היא שתעמוד במוקד ההרצאה, שתבחן סוגיות של שפה, תרבות ומגדר, כפי שאלו מקבלים ביטוי ברומן התצלומים המשפחתי "זה עם הפנים אלינו" לרונית מטלון. כנקודת מוצא לדיון ישמש מאמרה של חוקרת התרבות הנודעת גיאטרי צ'קרוורטי ספיבק: "כלום יכולים המוכפפים לדבר"? לא (רק) היעדר גישה לשיח מונע מאנשי השוליים לשאת קולם מעל בימת ההגמוניה, מבהירה החוקרת הפוסט-סטרוקטורליסטית, פוסט-קולוניאליסטית ילידת הודו אלא (ובעיקר) היעדר שפה. שפתם (שפת המיעוט) אינה נגישה לרוב ואין בה כדי לשמש כבסיס משותף לדיון פומבי, ושפת ההגמוניה השלטת (שפת הרוב) מוכרת לכול אך זרה לעולמם הפנימי על חוויותיו ועל דקויותיו. מצב עניינים זה מחייב את המיעוטים והמודרים באשר הם (נשים בכלל זה) לנקוט אסטרטגיות שונות בבואם לעשות שימוש בשפה. מיקומם על "קו התפר" שבין התרבויות, תרבות העולם המפותח והמתפתח גם יחד, מאפשר להם מרחב תמרון.

ילידי הארצות המתפתחות שנחשפו לתרבות המערב (כדוגמת ספיבק) נהנים מעמדת מפתח אפיסטמולוגית המאפשרת להם לעשות שימוש ב"נתינותם" התרבותית הכפולה כעמדת יתרון, וליהנות כך משני העולמות. מיצוב אסטרטגי זה מאפשר להם לתמרן בין שתי השפות ליצירת שפה ייחודית משלהם, המשלבת וממזגת בין שני העולמות – שתי התרבויות. ואמנם תמרון הוא האופציה השמורה לבת הכלאיים (המסטיצה החדשה) המוצבת במוקד ספרה הידוע של גלוריה אנזלדואה, היוצרת ילידת מקסיקו, שספרה "אזורי-גבול" הפך למונח מפתח בשיח בן-ימינו והוא משמש למטלון ברומן זה כמקור נוסף של השראה.

הדיון יתמקד בצורת הכלאיים של הרומן "זה עם הפנים אלינו", המאוחדת פיסות פיסות, תצלומים תצלומים (אבודים ברובם), טלאים טלאים – כיאה לרומן נשי על פי האסכולה התרבותית האנגלו-אמריקאית, ובשפת הכלאיים של הרומן, שפתם של בני הלבנט המוצבים במוקד הרומן בעל האופי האוטוביוגרפי של מטלון.

ספיבק-גיאטרי, צ' (1995). כלום יכולים המוכפפים לדבר (תרגום א' ברויאר וע' אופיר). תיאוריה וביקורת 7, 31-75.

שנהב, י' (עורך) (2002). מבט פוסטקולוניאלי. תיאוריה וביקורת 20.

Anzaldúa, G. (1987). *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza*. San Francisco: Sprinters.

Torsney, C.B. & J. Elsley (eds.) (1994). *Quilt Culture: Tracing The Pattern*. Columbia & London: University of Missouri.

ההונגרית בפי יוצאי הונגריה בישראל: שפה בסכנת הכחדה?

יהודית רוזנהויז

מטרתה של הרצאה זו היא להעלות נושא שטרם נדון, כמדומני, בין הדיונים על לשונות היהודים בארץ ובחו"ל: לשונם של היהודים שמוצאם בהונגריה. יהודים עלו מהונגריה לארץ עוד בשלהי המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 (ניימאן, 1982), וחלק מצאצאיהם דוברים הונגרית עד היום, כגון תושבי "שכונת אונגאריין" בירושלים. גלי עלייה מהונגריה היו לפני הקמת המדינה במסגרת העלייה השלישית, העלייה ה"בלתי לגלית" בתקופת המנדט הבריטי לפני השואה ואחריה, ואחרי המרד ההונגרי ברוסים בשנת 1956 (גלעד, 1991; ברזל, 2000). גם בשנים האחרונות מגיעים לארץ עולים מהונגריה טיפין-טיפין. קבוצה חדשה של דוברי הונגרית הם גברים ונשים לא-יהודיים המשמשים כמטפלים סיעודיים לדוברי הונגרית. קבוצה זו איננה גדולה; ב-2006 חיו בארץ 22,100 תושבים יוצאי הונגריה, צ'כיה וסלובקיה, אבל גם איננה קטנה, כי בהונגריה כולה חיים רק כ-100,000 יהודים, רובם בבודפשט. בארץ הם נבדלים מקבוצות ומעדות אחרות בקשיי למידת השפה העברית ובמבטאם "המלעילי" בדיבורם בעברית מצד אחד, ובצניעותם ובעבודתם השקטה ללא טרוניות, שביתות או הפגנות כוח אלימות מצד שני.

מחקרים על לשונות היהודים (באירופה) אינם מזכירים כלל את לשונם של יהודי הונגריה. אולי הסיבה לכך היא שיוצאי הונגריה, הדתיים ואלה שאינם דתיים, בהונגריה ובישראל כאחת, אינם מודעים למחקר הזה. יצוין שיהודים דתיים בהונגריה דיברו גם יידיש – שהיא שפה יהודית נחקרת, אבל לא ההונגרית. העברית וגם היידיש חדרו בצורות שונות להונגרית של היהודים, אבל מעטים המחקרים העוסקים בכך (Ujvari, 1929; Biro, 2004). כמו בקבוצות מהגרים אחרות, הדור השני למהגרים עדיין יודע את שפת הוריו, אבל הדור השלישי כבר איננו לומד אותה. גם משום כך נראה כי יש לחקור את שפתם, לפני ששפה זו על דובריה ייעלמו.

הרקע התיאורטי למחקר הוא הספרות הדנה ב-code switching (Myers-Scotton, 2002) ובשאלת מילים זרות (Rosenhouse & Kowner, in press). על בסיס הקלטות של סיפורים אישיים, כמקובל במחקר הסוציולינגוויסטי בעבודת שדה, נבדקו מבעים המשקפים את השפעת השפה העברית על דוברי ההונגרית לצורך הסקת המסקנות. ההרצאה תדון ברקע החברתי של קבוצת דוברים זו, בתכונות הלשוניות של השפה ההונגרית בהשוואה לעברית.

ברזל, א' (עורך) (2000). *חלומות ומאבקים: תולדות תנועת גורדוניה-מכבי הצעיר בהונגריה: 1938-1950*. קיבוץ דליה: מערכת.

גלעד, ד' (1991). *ספר המהנדסים והעליה השלישית מהונגריה: 1930-1920*. תל-אביב: חמו"ל.
ניימאן, ד"צ (1982). *הגאון שנשכח: מסכת חייו של הרב הראשון ליהודי הונגריה בירושלים הגאון הצדיק רבי אשר אנשיל ניימאן... ופרקים על עלייתם של יהודי הונגריה לארץ ישראל בראשית התחדשות הישוב*. ירושלים: אורייתא.

Biro, T. (2004). Weak interactions: Yiddish influence in Hungarian, Esperanto and Modern Hebrew. In D. Gilbers et al. (eds.). *On the Boundaries of Phonology and Phonetics*. Rijksuniversiteit Groningen, 123-145.

Myers-Scotton, C. (2002). *Contact Linguistics. Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press.

Rosenhouse, J. & R. Kowner (eds.) (in press). *Globally Speaking: Motives for Borrowing English Vocabulary in World Languages*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

Ujvari, P. (1929) (ed.). *Magyar Zsido Lexicon*. Budapest: Magyar Zsido Lexikon Kiadasa.

מטבעות לשון כראי לחברה הישראלית המתהווה

רוביק רוזנטל

עולם הצירופים (כשם כולל למטבעות לשון, ניבים, אמרות קצרות וצרפים) המקובל ונוכח בשיח הישראלי הוא רב פנים ורב השפעות. בולטת בו נוכחות מרשימה של מטבעות לשון ממקורות ישראל, כנתינתן או בגלגול צורה ומשמעות; השפעה רחבה של תרגומי שאילה משפות שונות כגון אנגלית, גרמנית, יידיש, ערבית וכדומה; ומטבעות לשון שנוצקו ונוצרו במהלך תחיית העברית, בעיקר בהשפעת העיתונות והספרות.

בתוך המרחב העשיר הזה מצויות מטבעות לשון לא מעטות שנולדו לקראת הקמת המדינה ומאז הקמתה והפכו חלק מהשיח התקשורתי, היום-יומי והספרותי. בדרך כלל אלה ביטויים שנוצרו בנסיבות ציבוריות ויש להם יוצר מתועד ואפילו תאריך ייצור. יוצרי הביטויים הם אנשי ציבור כגון פוליטיקאים, שופטים, מובילי תרבות ואנשי תקשורת. ביטויים לא מעטים נוצרו בידי יוצרי קולנוע, ספרות ובעיקר בידור, כגון שלישיית "הגשש החיזור". לעולם הפרסום הישראלי תרומה מעניינת למאגר הצירופים הישראלי. ביטויי דיבור וסלנג (כגון "חבל על הזמן") נחשבים יצירה ספונטנית.

בהרצאה אציג קבוצת ביטויים שנוצרו בשנות המדינה, וניתן ללמוד מהן על דמות החברה הישראלית המתהווה. אשמיע הערות על גלגול הביטויים ועל מה שאפשר ללמוד מהם על דמות החברה.

כרמל, ע' (2001). *הכול פוליטי*. תל-אביב: דביר.

לנדאו, ר' (1980). *מילים וצירופיהן*. רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.

מן, ר' (1998). *לא יעלה על הדעת*. תל-אביב: הד ארצי.

ניר, ר' (1993). *דרכי היצירה המילונית בעברית בת זמננו*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

שטאל, א' (עיצובן בכתובים). *מילון ביטויים של העברית החדשה*.

"אימהות ואבות אתם הרגתם אותי":

סגנונו הלשוני של אביב גפן כמשקף תרבות ומעצב תרבות

הילה שובלי

במחקר הלשון העברית עד עתה שירי הרוק הישראלי לא זכו כלל לניתוח לשוני או אפילו לאזכור. היעדרותם מן המחקר הבלשני בולטת מאוד לאור חשיבותם; מדובר ביצירת אמנות כתובה בלשונו של היוצר מחד גיסא, אך גם מושרת בפי יוצריה וחלק מתרבות פופולרית הפונה לקהל הרחב מאידך גיסא. באופן זה התהווה מעמד המיוחד של שירי הרוק בתפר שבין הלשון הכתובה האמנותית והלשון המדוברת החיה. עלינו לנצל מקור זה כדי ללמוד יותר הן על הלשון העברית הן על החברה הישראלית, במגמה להמשיך ולהרחיב את תחום עיסוקה של הבלשנות. ההרצאה תהווה ניסיון ראשוני להפוך את שירי הרוק לקורפוס לגיטימי במחקר הלשון העברית. כנדבך ראשוני למחקר לשון שירת הרוק ישמשו שירי המחאה ברוק הישראלי. אלו ימחישו בצורה הטובה ביותר את האידאולוגיה המונחת בבסיסה של תרבות הרוק, אידאולוגיה של מרדנות וחרתנות מתמדת. צמיחתה של תרבות הרוק העולמית נתונה בהקשר של תהליכים היסטוריים ושל שינויים כלל-עולמיים בתהליך החשיבה של האנושות, מעבר מהגות מודרנית להגות פוסט-מודרנית, הגורסת ערעור אמתות מודרניות שונות. השינויים העולמיים נתנו אותותיהם גם בחברה הישראלית בדמות התפיסה הפוסט-ציונית, המבקשת לערער את התפיסה הציונית. חדירתה של תרבות הרוק המרדנית לישראל ודחיקתה את הז'אנר הציוני המגויס של שירי ארץ ישראל מסתמנות אפוא כחלק מן השינוי התרבותי שחל בישראל לאורך השנים.

במרכז הדיון יעמוד אמן הרוק אביב גפן. גפן הוא אחד מאמני המחאה הבולטים בישראל, המסמל בין היתר את הסרבנות הצבאית ואת דור השלום, המאפיינים את הדור הפוסט-מודרני והפוסט-ציוני. שירי המחאה הרבים שלו עוסקים בנושאי מחאה מגוונים: מחאה רגשית, מחאה דתית, מחאה צבאית, מחאה פוליטית ומחאה חברתית. בהרצאה תוצגנה העמדות המובעות בשירי המחאה של גפן בהתאם לתמורות שחלו בחברה הישראלית. כמו כן ייחשפו האמצעים הרטוריים בשיריו וסגנונו הלשוני, במטרה להבין כיצד הפך לאמן השנוי במחלוקת בישראל.

אברהם, א' (תש"ס). טקסט של זמר ישראלי כאמצעי תקשורת המשקף אירועים ושינויים המתהווים בחברה הישראלית בשנים 1948-1999. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

מוציניק, מ' (תשס"ב). לשון, חברה ותרבות. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, כרך ב'.

פרוכטמן, מ' (תש"ס). לומר זאת אחרת: עיוני סגנון ולשון בשירה העברית בת-ימינו. באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

רגב, מ' (תשנ"ה). רוק: מוסיקה ותרבות. תל-אביב: דביר.

תפקיד המתורגמן הקהילתי בעיצוב יחסי הכוח

בין הממסד לבני מיעוטים לשוניים [סימפוזיון]

מרים שלזינגר, רות מוריס, נרי סבניה, גתית סרי, מיכל שוסטר ויעל שלזינגר

מאז ומעולם קיים צורך במתווכים בין נותני שירות רפואי, משפטי, מנהלי וכו' מכאן לבין הזקוקים לאותו השירות מכאן, כאשר אלה אינם דוברים את שפתם של אלה. אמנם זמינותו של אותו תיווך בין-לשוני ובין-תרבותי בישראל מפגר אחרי הצרכים האובייקטיביים, אולם בשנים האחרונות ניכרת תזוזה לכיוון של מיסוד וחשיבה מערכתית, תוך ניסיון להתייעלות, מצד אחד, ולהתמקצעות, מצד שני.

כול אחת מן המרצות בסימפוזיון זה כתבה עבודת תזה או עבודת דוקטורט בתחום המתורגמות הקהילתית או המשפטית. התמונה המצטברת העולה מן העבודות השונות עשויה לתרום להבנת מקומו וחשיבותו של המתורגמן המקצועי בחברה הישראלית, המתאפיינת במיעוטים לשוניים רבים (מיעוטים לשוניים ילידיים, מהגרים, חירשים ומבקרים מזדמנים). המכנה המשותף לכל העבודות הללו הנו העיסוק במורכבותו של תפקיד המתורגמן עצמו ובהשפעתו על יחסי הכוחות בין בני-השיח. להלן הנושאים שבהם תעסוק כל אחת מן המרצות:

רות מוריס: כיצד תופסים השופטים את תפקידו של המתורגמן בבית-המשפט;

נרי סבניה: המתורגמות בבתי-המשפט בעידן של מיקור חוץ;

גתית סרי: על תפקיד המגשר במרפאה הקהילתית;

מיכל שוסטר: על תפקיד המתורגמן הרפואי באמצעות הטלפון;

יעל שלזינגר: כיצד משפיע תפקיד המתורגמן הקהילתי על המתורגמים עצמם.

כל אחת מן המרצות תציג את עיקרי מחקרה, ולאחר מכן יתנהל רב-שיח על אודות תפקיד המתורגמן / המגשר / המתווך הבין-לשוני ועל אודות השלכותיו החברתיות והפוליטיות. ברב-השיח נתייחס, בין היתר, לנושאים הבאים:

(1) דילמות אתיות שמולן מתמודד המתורגמן;

(2) תפיסת תפקידו של המתורגמן הקהילתי בעיני עצמו ובעיני בני-השיח;

(3) מצוקות נפשיות שעמן מתמודד המתורגמן עצמו;

(4) מעמדו הממסדי של המתורגמן הקהילתי.

Colin, J. & R. Morris (1996). *Interpreters and the Legal Process*. Winchester: Waterside Press.

Mikkelsen, H. (1999). The professionalization of community interpreting. *Journal of Interpretation* 1999, 119-133. <http://www.acebo.com/papers/profslzn.htm>.

Pöchhacker, F. (1999). Getting Organized: The evolution of community interpreting. *Interpreting* 4(1), 125-140.

Rudvin, M. (2002). How neutral is neutral? Issues in interaction and participation in community interpreting. In G. Garzone, P. Mead & M. Viezzi (eds.). *Perspectives on Interpreting*. Bologna: CLUEB, 217-233.

Shlesinger, Y. (2007). Vicarious traumatization among interpreters who work with torture survivors and their therapists. In F. Pöchhacker, A.L. Jakobsen & I.M. Mees (eds). *Interpreting Studies and Beyond*. Copenhagen: Samfundslitteratur Press, 153-172.

הוראה - למידה-הערכה בקרב לומדי עברית כשפה שנייה [סימפוזיון] מיכל שליפר, רונית בן ארי, תהילה גרינוולד, נעמי גורבט-ברודשטיין,

רינה ברנר, יעל אסיף וורד גביש

הכוחות המשפיעים על ההתנהגות האוריינית של לומדי עברית כשפה שנייה הפכו לאחרונה נושא חשוב למחקר. השאלה המרכזית שבה נדון בסימפוזיון היא מהן דרכי ההוראה-למידה-הערכה שיקלו על התלמידים להצליח בסביבה הבית ספרית. נציג סקירה של ספרות המחקר העוסקת בהישגים של תלמידים עולים / מהגרים ונפרט מוקדי קושי מרכזיים ברכישת שפה שנייה. נדגים תכניות הוראה, חומרי לימוד מודפסים ודיגיטליים ללימוד עברית כשפה שנייה לאוכלוסיות תלמידים עולים מתרבויות שונות ולתלמידים דוברי ערבית. נפרט את עקרונות ההוראה בבסיס כל תכנית ונדון בסוגיות ובדילמות במהלך תהליך הי"לה בכיתה.

במהלך הסימפוזיון נדבר על ההשפעות החברתיות-תרבותיות והלינגוויסטיות על התפתחות כישורי שיח דבור וכתוב בקרב ילדים שהשפה המדוברת בבתיהם והרקע החברתי-תרבותי שלהם שונים מאלה של החברה הקולטת ושל המערכת הבית ספרית.

מחקרים בישראל הראו שתלמידים עולים בארץ, גם בני הדור השני, עלולים להיתקל בקשיים בהפקת שיח לימודי דבור וכתוב ובהבנתו, אף על פי שהם שולטים בעברית לצורך שיח יום-יומי ותקשורת בסיסית (לויך ואחרים, 2002; שני, 2006; Schleifer, 2003). לפיכך, המורים המלמדים עברית צריכים לזהות חסמים בהוראה, בלמידה ובהערכה, הנובעים מרקע תרבותי שונה. עליהם לבנות סביבה אוריינית רב-תרבותית וליצור אקלים תומך על מנת לעלות את ההישגים ברכישת השפה העברית.

מזה עשור שנים מפתח צוות חינוך לשוני במרכז לטכנולוגיה חינוכית תכניות להוראת העברית בשם "מרקם", המיועדות לתלמידים עולים בבית הספר היסודי, שהעברית היא עבורם שפה שנייה, ושהישגיהם הלימודיים נמוכים. נוסף על כך, נבנה אתר אינטרנט בנושא תעסוקה עבור עולים חדשים מבוגרים בני הקהילה האתיופית. כמו כן פותחו חומרים עבור תלמידים דוברי אנגלית כשפת אם והמתגוררים בארה"ב. נוסף על כל אלה פותחו חומרי לימוד עבור תלמידים דוברי ערבית כשפת אם.

פיתוח תכניות ההוראה נעשה תוך כיבוד השונות וניהול דיאלוג עם תרבות השיח של התלמידים השונים ועם מאפיינים של טקסטים (דבורים וכתובים) בארצות המוצא שלהם, במטרה להגיע לשיפור מדורג של יכולותיהם להתמודד עם משימות קוגניטיביות מורכבות בשפה העברית.

לויך, ת' ואחרים (2002). *מצבם הלימודי של תלמידים עולים* (דו"ח ללשכת המדען הראשי). בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל-אביב.

שני, מ' (2006). *רכישת השפה הכתובה בקרב ילדי העדה האתיופית בישראל מגיל הגן - כיתה ו'*: היבטים קוגניטיביים, אורייניים-סביבתיים ולשוניים (דו"ח מסכם מדעי). אוניברסיטת חיפה, הפקולטה לחינוך, החוג ללקויות למידה.

Schleifer, M. (2003). *Development of Written Text Production of Native Israeli and Ethiopian Immigrant Schoolchildren and Adolescents: Linguistic and Socio Cultural Perspectives* (Unpublished Ph.D. dissertation). Tel-Aviv University.

מעשה הפרשנות כאדריכל הנוף של השיח הציבורי

שוש שקד

הפעילות הפרשנית בכללותה יוצרת מטא-טקסט מרחיב הבא להסביר, לתת אינטרפרטציה, לבאר, להבהיר ולהנהיר סוגיות, שאלות או דוקטרינות שהדיון בהן נועד להציגן ולהראותן כבנות עניין ציבורי שיש לתת עליו את הדעת ויש להבינן ולבארן. לפיכך, פרשנות של שיח פוליטי, כלכלי או חברתי אינה רק מצהירה על הגלום בשיח אלא גם יוצרת במסגרתו.

בהרצאה זו אציע ניתוח חברתי-פרגמטי של השיח הפרשני המשודר ברדיו, מתוך ההנחה כי מעשה הפרשנות הוא תוצר של פעילות חברתית-שיחית הדרושה לביאור ולהבנה, אך בה בעת הוא המעניק לפעילות זו סוגלים של שיח שהוא מעניינו של הציבור. כלומר, לשיח הפרשני יש תפקיד מהותי בקביעת הגדרתו של שיח כשיח ציבורי, בעיצובו, באפיוניו, בהצבת גבולותיו, ובמיוחד בהשפעה על תוחלת חייו.

המסגרת התאורטית המשרתת את המחקר מבוססת על הדיסציפלינה הסוציו-פרגמטית שכורכת יחדיו התפתחויות בתאוריות של חקר השיח, סוציולוגיסיטיקה ופרגמטיקה. השיטות והעקרונות מסתמכים על מודלים פרשניים שהוצגו במחקריהם של שיטריט (Chetrit, 1996), של בורדיו (Bourdieu, 1991) ושל אחרים.

על פי התאוריה הסוציו-פרגמטית, בחינתו של הטקסט הרדיופוני הפרשני מתבצעת תוך חקירת הזיקה בין הרמות הסמנטיות-פרגמטיות של הטקסט לבין הרמות הדקדוקיות והלקסיקליות שלו. התמקדות במערכת הבררות הסמנטיות-פרגמטיות המרכיבות ומכוונות את המוקדים התמטיים הנדונים והנוקקים לפרשנות מאפשרת את חשיפתן של אסטרטגיות השיח הפרשני ואת העמידה על הקונפיגורציות הלשוניות המשמשות אסטרטגיות אלה ותורמות לבניין מגוון העיסוקים של השיח הציבורי.

האסטרטגיות השיחיות, הרטוריות והלשוניות משרתות את מטרתן היסודית במילוי צרכים קוגניטיביים ובהצבת המהלכים הפוליטיים, המדיניים, הביטחוניים והחברתיים בקדמת התודעה הציבורית. ובתוך כך, הן מהוות למעשה את המשאב העיקרי להפריית השיח הציבורי, לעיצובו, לגיבושו ולקביעת תוחלת חייו במרחב הדיון הציבורי.

ברק, א' (1992-1993). *פרשנות במשפט*. ירושלים: הוצאה לאור נבו.

גירץ, ק' (1990). *פרשנות של תרבויות*. ירושלים: כתר.

Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power* (ed. J.B. Thompson). Cambridge: Polity.

Chetrit, J. (1996). Tradition du Discours et de la Tradition dans les Communautés Juives du Maroc: Etude Socio-Pragmatique. In S. Menache (ed.). *Communication in the Jewish Diaspora*. Leiden-N.Y-Koln: Brill, 339-407.

Cross-Cultural Communication: Natives Interact with Tourists in a Foreign Language

Irit Ferman

Although communicative competence has been of interest to many language researchers in recent years, relatively few empirical studies have been reported on cross-cultural communication where natives negotiate meaning with tourists employing communication strategies interacting orally in a foreign language. This study focuses on the employment of oral communication strategies in a foreign language to negotiate meaning and promote interaction between adults representing two different cultures.

The study has examined an instance of communication in Hebrew, occurring between Israeli tourists in Turkey, native speakers of Hebrew and Turkish merchants, for whom Hebrew is an acquired, foreign language. This study demonstrates how the language and culture of a certain speech community are employed by another speech community when they serve the needs of the latter. The study has detected the communication strategies used by both sides, resulting in cases of communication or cases of a breakdown in communication.

In the context of this study the discourse analysis approach has been applied. Oral texts have been transcribed and then deconstructed. Features in the texts were analyzed with a focus on those language strategies used by the participants, which were specifically context-bound. Additionally, it has shown the orientations and constraints that govern the conduct of the participants, such as their orientation to specific national-ethnic-cultural identities.

In light of the findings, it may be said that the potential contribution of this research to cross-cultural communication research will hopefully result in a better understanding of how such communication can be improved and how breakdowns in this kind of communication may be reduced.

Anderson, R. & V. Ross (1998). *Questions of Communication: A Practical Introduction to Theory*. New York: St. Martin's Press.

Ben-Rafael, E. (1994). *Language, Identity and Social Division: the Case of Israel*. Calrendon Press: Oxford.

Canary, D.J., D.J. Cody & V.L. Manusov (2008). *Interpersonal Communication: A Goals Based Approach*.

Cragan, J.F. & D.C. Shields (1998). *Understanding Communication Theory: The Communicative Forces for Human Action*. Boston, MA: Allyn & Bacon.

Griffin, E. (2000). *A First Look at Communication Theory*. Boston, MA: McGraw-Hill.

Hutchby, I. & R. Wooffitt (1998). *Conversation Analysis*. Cambridge: Polity Press.

Potter, J. (1996). *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.

Trudgill P. & J. Hannah (1997). *International English*. London: Edward Arnold.

Linguistic Manifestation of Depression

Revital Nagar

This study explores the contribution of some linguistic variables to the diagnosis of depression and to the evaluation process for people with emotional difficulties. Depression is manifested by dysfunction in social, occupational, and other aspects of life. The basic cognitive model of depression (Kuyken, Watkins & Beck, 2005) presents a schematic model that reflects the process by which one attributes interpretations to different events or ideas in the world. In depression, these interpretations are mostly negative and are related to negative association of the self. Recent studies showed that self-focus and negative perspectives of the world together with deficits in the attention to the surroundings are manifested by a different use of the language (Fine, 2001; Rude, Gortner & Pennebaker, 2004).

The purpose of the current study was to reinforce and establish the validity of these claims by examining a range of linguistic variables (Eggs, 1994) and their functional effect in the writing of individuals with depression. The written essays of currently depressed (CD), formerly depressed (FD), and never depressed (ND) students were analyzed and compared on measures of cohesion as expressed by the exophoric and endophoric reference system, negative appraisal as expressed by negative valence epithets and processes, and the clause complex system, specifically, the use of elaboration, extensions, and enhancements in the essays.

The results showed that individuals with CD make in general more references in their writing, mostly comprised of exophoric first person singular pronouns references when compared to FD and ND, but were comparable to FD individuals on the endophoric references measure. In terms of negative valence, students with CD employ significantly higher rates of negative valence content words relative to FD and ND. Finally, individuals with CD use elaborations and extensions to a larger extent than FD and ND, but apply fewer enhancements, that require a higher level of cognitive processing. Taken together, the results provide consistent support for the hypothesis that a depressed mental state is revealed in language (Fine, 2001) and that language may be a helpful tool in diagnosing a specific mental state. Thus examination of linguistic variables should be administered to determine as fully as possible the mental state of patients. Clinicians' awareness of the subtext, not only semantically, but also in terms of linguistic structures will help them diagnose and monitor progress and relapses of patients.

Eggs, S. (1994). *Analyzing Casual Conversation*. London: Cassell.

Fine, J. (2001). Using language in psychiatry. *Canadian Journal of Psychiatry* 46(10), 916-922.

Kuyken, W., E.R. Watkins & A.T. Beck (2005). Cognitive-behavior therapy for mood disorders. In G. Gabbard, J. Beck & J. Holmes (eds). *Concise Oxford Textbook of Psychotherapy*. Oxford New-York: Oxford University Press, 111-126.

Rude, S.S., E.M. Gortner & J.W. Pennebaker (2004). Language use of depressed and depression-vulnerable college students. *Cognition and Emotion* 18, 1121-1133.